

LUND UNIVERSITY

Vad har social kompetens och bildning gemensamt?

Persson, Anders

Published in:
Praktik och teori

2001

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Persson, A. (2001). Vad har social kompetens och bildning gemensamt? *Praktik och teori*, (3/2001), 46-51.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

- EN HÖGSKOLA FÖR ALLA?

Praktik och teori 3/2001

- En högskola för alla?

www.lut.mah.se

Våra hemsidor på nätet och den tryckta skriften kompletterar varandra. På nätet hittar du konferenser, seminarier och liknande dagsaktuella saker. Kalendariet uppdateras ständigt. Praktik och teori och olika skrifter finns också på nätet i pdf-format. Dessa kan läsas med Acrobat Reader som kan hämtas hem gratis på nätet.

Prenumerera på pappersutgåva

För prenumeration kontakta Mia Andersson,
Regionalt utvecklingscentrum,
tel. 040-665 70 00, fax 040-665 8144
marie-louise.andersson@lut.mah.se

Innehåll

Redaktion

Förord 4

Debatt

Mats Benner

En högskola för allt eller för alla? 7

Per Lundberg

Återinför undervisning på vetenskaplig grund 12

Ylva Gislén

Det är mycket som sitter i väggarna 20

Christina Tovoté

Customer or refined student? 24

Dino Viscovi

När fler får mindre 38

Anders Persson

Vad har social kompetens och bildning gemensamt? 46

Magnus Persson

Kulturbegreppets klyvningar 53

Torbjörn Forslid

Litteraturhistoria kopplat till existentiella frågor kan väcka fler studenters intresse 62

Annika Karlsson

Vikten av att engagera studenter i informations- och rekryteringsarbete inom högskolan 69

Ulla Bohlin och Ingrid Claezon

It takes two to tango! 72

Förord

Temat för detta nummer av *Praktik och teori* är "En högskola för alla?" Vi vill visa att ingenting är enkelt och att ständiga diskussioner behövs. Vad är högskolor och universitet till för och till vem riktar sig utbildningarna? Vad betyder det att många nya högskolor skapats under de senaste tio åren? Vad får det för konsekvenser på innehåll, på kunskapssyn, på pedagogisk förnyelse m.m., om allt fler nu läser vid högskolan?

Redaktion

Johan Agborg,
formgivare
Stefan Bresche,
fotograf
Helena Smitt,
redaktör

Vill du bidra med ett
 eget inlägg?
 Skicka artiklar till
 Helena Smitt
 helena.smitt@lut.mah.se

Malmö högskola
Läro- och utbildningsvetenskap
Praktik och teori
205 06 Malmö

Ansvarig utgivare:
Olle Holmberg

Tillgänglighet och kvalité. Det var honnorsorden när först statssekreterare Anita Bladh och dagen efter utbildningsminister Thomas Östros besökte Malmö högskola i slutet av september. Statsmakternas intentioner är alldeles tydliga; hälften av varje årskull från gymnasieskolan ska skaffa sig en högskoleutbildning. Därför presenterades för några veckor sedan en proposition med titeln "Den öppna högskolan".

I den kan man läsa om en mängd förslag för en breddad rekrytering. Universitet och högskolor ska exempelvis upprätta lokala handlingsplaner med mätbara mål för hur man arbetar med att bredda rekryteringen av studenter. Dessutom föreslås en breddad basårsutbildning, collegeutbildning som är ett försök att närma gymnasieskolan och komvux till högskolan, reell kompetens som ett komplement till strikt behörighet, alternativt urval m.m. Samtidigt betonar regeringen vikten av det livslånga lärandet. Där finns förslag om att bygga ut uppdragsutbildning. Förslag om att bilda ett svensk nätuniversitet som ny myndighet och att ny magisterexamen med ämnesbredd införs. På förslag är också kortare yrkesinriktade högskoleutbildningar, kompletterande utbildning för utländska akademiker o.s.v. Det batteri av åtgärder som regeringen nu sätter igång för att vidga rekryteringen i grundutbildningen kan framstå som enkelt och handlingskraftigt. Regeringen vill samtidigt under vinjetten "det livslånga lärandet" försöka locka redan yrkes-

verksamma att bli nyfikna på högskolan och därför komma dit och vidareutbilda sig.

Men de som redan är inne och arbetar på universitet och högskolor, vad säger de? Läs om att den korta romansen mellan högskolan och samhället nu är över. De många nyutsprungna högskolorna står inför många viktiga vägval framöver, menar en skribent. “Återinför undervisning på vetenskaplig grund” är rubriken på ett annat inlägg där skribenten vänder sig mot den, enligt hans uppfattning, intellektuella nedmontering som skett på universiteten och högskolorna. Men det finns också de som menar att framväxten av nya högskolor inte alls betyder att kvaliteten i högre utbildning sjunker utan att kvalitetsbegreppet diversifieras. Innehållet i kurserna måste förändras för att ta tillvara studenternas skilda förkunskaper och intressen, skriver en annan skribent.

Som vanligt är variationen mellan artiklarna stor vad gäller stilar och angreppssätt, vilket bottnar i skribenternas skiftande utgångspunkter, värderingar och förhållningssätt. Självfallet finns här också utvikningar från temat. En skribent frågar sig vad social kompetens och bildning har gemensamt och en annan skribent reder ut begreppen kring kulturens hårfina klyvningar.

Hela detta nummer har snarast en debatterande karaktär och därför har vi strukit uppdelningen mellan tema, utblick och debatt.

Nästa nummer av Praktik och teori har internationalisering som tema: “Varför är det viktigt med internationella kontakter för en högskola? Är internationalisering en modern ritual?” Vill du bidra med artiklar vill vi se dem i början av november. Det kan också vara reaktioner på tidigare publicerade artiklar i Praktik och teori.

I redaktionsrådet ingår: Torbjörn Forslid, IMER
Ylva Gislén, K3
Annika Karlsson, LUT
Mikael Matteson, HS
Karin Müntzing, LUT
Jonas Otterbeck, IMER
Helena Smitt, LUT
Christina Tovoté, BIT

Mats Benner

En högskola för allt eller för alla?

Den korta romansen mellan högskola och samhälle är över. De många växande högskolorna står nu inför flera viktiga vägval; valet mellan massutbildning och vetenskaplig specialisering, mellan akademisk mästerklass och lokal nytta, mellan öppenhet och kvalitet m.fl.

Om bl.a. detta skriver Mats Benner.

Det senaste decenniet har varit en tid av en mycket kraftfull expansion av den svenska högskolan. Orsakerna har varit flera: den snabba ökningen av arbetslösheten skapade ett våldsamt söktryck på högskoleutbildningarna, den ökade betoningen på forskning som tillväxt- och sysselsättningskapande faktor har gjort sitt till, liksom en stark betoning på regionen som politiskt centrum i kampen för sysselsättning och tillväxt. Hela högskolesystemet växte, men den stora delen av tillväxten har legat på högskolorna snarare än universiteten. Det totala antalet studenter nära nog fördubblades mellan 1987 och 1997, och en stor del av denna ökning har högskolorna fått bära. Detta har varit helt medvetet, eftersom man från statsmakternas sida önskat denna omfördelning av studenter mellan de gamla universiteten och de nya högskolorna. Under senare delen av 1990-talet fick också högskolorna fasta forskningsresurser, liksom rätt att inrätta professurer och vetenskapsområden, och tre högskolor omvandlades t.o.m. till universitet. Flera menar att det snart är deras tur, bland andra Malmö, Södertörn och Mitthögskolan. Högskolans regionalpolitiska roll har också hamnat i fokus i försöken att häva 1990-talets djupa ekonomiska kris. De regionala tillväxtavtal som nyligen träffats lägger en stor tonvikt på samspelet mellan högskola, näringsliv och förvaltning som ett sätt att skapa tillväxt och sysselsättning.

Högskolan vital för regionens utveckling?

Sammantaget har en ganska kraftig förskjutning skett i det svenska högskolesystemet: nya ideal har inympats, nya aktörer har tillkommit och nya roller har etablerats. Den svenska högskolan står för något helt annat än för bara

ett tiotal år sedan. I den moderna ekonomin måste human-kapitalet ständigt förädlas och forskningen spridas och komma till användning. Högskolornas tillväxt avspeglar också Sveriges geografiska och sociala struktur: de finns i alla regioner – att det idag finns en högskola på Gotland antyder bredden i dagens högskolesystem – och de riktas alltmer in mot att spela en aktiv roll i olika sociala sammanhang. Vi har idag högskolor i skogslänen, i de nedgångna gamla industristäderna, i storstädernas marginaliserade områden, i glesbygden. Som en följd har högskolorna alltmer kommit att bli delar av det som brukar kallas regionens innovationssystem. Tillsammans med företag, skolor, myndigheter, banker och andra organisationer ska högskolorna skapa tillväxt och social förändring. Utan en högskola, utan högre utbildning och forskning, kan sådana innovationssystem inte bli riktiga kompletta. Den tiden är förbi när en stad som Malmö kunde blomstra bara utifrån långa industriella traditioner. Idag fordras en beredskap för förändring och omvandling, och där spelar högskolan en helt central roll.

Kunskapsutveckling sker i olika nätverk

Så långt verkar utvecklingen mot en alltmer regionaliserad och decentraliserad, utspridd, högskolemodell naturlig. Den svarar mot djupt kända behov i samhället: utbildning och forskning sprids till landets alla delar och ger regioner möjligheter att lyfta sig ur kris och nedgång. Men detta är inte hela sanningen om vetenskapens roll i samhället. Idag sker kunskapsutvecklingen alltmer i olika typer av nätverk. Dessa nätverk är inte öppna för alla – det krävs stora ansamlingar av högkvalificerad personal, väletablerade forskningslinjer som drivs på god internationell nivå, och stabil ekonomisk bas för att bli del av dem. Den vetenskapliga verksamheten, åtminstone den som ligger i framkanten på utvecklingen, bedrivs alltmer i stora och heterogent sammansatta konstellationer av personer, miljöer och kompetenser, ofta med tung och dyr apparatur knutet till verksamheten. Forskningens kreativitet, dynamik och samhällsliga betydelse hänger på den vetenskapliga miljöns uppbyggnad. En storskalig, internationellt förankrad och tvärvetenskaplig forskningsmiljö kan man knappast skaka fram i en handvändning.

Fåtal regioner kvalar in i globala kunskapsnätverken

Liknande koncentrationsfördelar kan man se inom den högteknologiska industrin. Ett innovativt centrum som Silicon eller Medicon Valley växer fram över decennier. Det går alltså inte att beordra fram högteknik, till omnipotenta maktthavares förtvivlan. Återigen är miljön nyckeln till framgång. Teknikdrivna företag lever sällan eller aldrig i isolering – de tycks behöva en omgivning som består av välfungerande infrastruktur, kvalificerade arbetsmarknader, andra företag med liknande profil för att vilja lägga sin verksamhet på en plats. Företag har alltid lockats till ”kluster”, regioner med stark koncentration inom vissa näringsgrenar. Lärdomen av detta är att det inte är helt lätt att skapa nya tillväxtbanor och utvecklingsmodeller. Många regioner som har växt sig starka på industrialismens grundval kämpar idag för att hitta nya spår, men det är inte enkelt ordnat. I Sverige har vi storindustrins tunga säten – Göteborg, Malmö och Norrköping med flera orter – som försöker ta sig ur beroendet som ett antal industriella specialiseringar skapat. Vi har också ”cityuniversiteten”, främst Malmö och Södertörn, som försöker vända en negativ utveckling i vissa storstadsområden genom att öka den högre utbildningens tillgänglighet. Sedan finns glesbygdshögskolorna som försöker få avfolkningsbygder att blomma upp, och minska deras beroende av råvaror eller turism. Frågan är bara om Sverige kan rymma ett oändligt antal tillväxtpoler, och om alla regioner kan blomma upp som tillväxtcentra med högteknologi som bas? Kanske måste vi istället leva med att bara ett mycket litet fåtal regioner kan kvala in i de globala kunskapsnätverken. I en genomgång av biomedicinska kluster, gjord av tidskriften *Nature*, togs enbart Öresundsregionen upp i Skandinavien, inte Stockholm, Uppsala eller Helsingfors. Även om sådana bedömningar naturligtvis har något tämligen impressionistiskt och slumpmässigt över sig, antyder de att få regioner verkligen är internationellt gångbara och attraktiva.

Högskolan ingen patentlösning för regionen

Det ser med andra ord inte helt lätt ut för de nya högskolorna. De kanske inte är den patentlösning som de ibland

beskrivits som. Frågan är kanske till och med om de expanderat för kraftigt under senare år. Risken är att en tillfällig svängning i de ekonomiska och sociala konjunkturen – t.ex. nedgången för IT-konsulter och den minskande studenttillströmningen – nu gör att luften går ur satsningen på skapandet av nya och utvidgningen av befintliga högskolor. Och sannolikt är det så, att förhoppningarna ställdes alldeles för högt under 1990-talet på allt gott som skulle följa på högskoleexpansionen. En högskola är en början på skapandet av en infrastruktur för tillväxt och sysselsättning, men ensam – och kanske också gravt underfinansierad – gör det inte mycket till eller från.

Dilemma framöver

Vad ska då högskolorna göra? Ska de göra allt för alla eller ska de bli smala och specialiserade? Hittills har hög-

skolorna fått spela en central roll i utbildningsexpansionen, samtidigt som de fått fasta forskningsresurser. Detta tycks åtminstone på kort sikt vara en omöjlig kombination, eftersom satsningarna på forskning drunknar i de växande utbildningsuppdragen. Högskolorna har traditionellt vuxit

fram som avlastare av de gamla lärosätena, och forskningen har alltid suttit trångt. Inget tyder på att någon mer dramatisk förändring har skett på senare tid. En ökad inriktning mot forskning riskerar sannolikt också att leda till att högskolorna förlorar en gammal konkurrensfördel, nämligen den entydiga fokuseringen på utbildning, en fokusering som universiteten sedan länge gjort sig av med. Frågan är också vilken typ av forskning högskolorna ska bedriva. Ska de vara lika breda som de gamla universiteten eller smalare i sin profil, ska de vara uppbyggda kring problem eller discipliner, ska de satsa på teknik eller på humaniora och samhällsvetenskap? Högskolorna har haft svårt att hävda sig i konkurrensen hos forskningsråd och stiftelser, och har måst förlita sig på specialdestinerade medel från lokala intressenter och KK-stiftelsen. Ska de bli lika starka som universiteten måste de därför byta profil, och mer rikta in sig mot den klassiska disciplinforskningen snarare än den lokalt präglade kunskapsproduktionen. Men då förlorar de också, paradoxalt nog, lite av sitt värde för omgivningen, åtminstone på kort sikt.

Sammantaget tycks läget för högskolorna idag lite oklart, så här i slutet av en mycket kraftig expansionsperiod. Många svåra avvägningar står framför dem: valet mellan massutbildning och vetenskaplig specialisering, mellan akademisk mästerklass och lokal nytta, mellan öppenhet och kvalitet. Den korta romansen mellan högskola och samhälle är över. Nu gäller det för högskolorna att finna sin roll och sitt uppdrag. Kanske blir denna roll smalare och mer specialiserad än vad många önskar. Men högskolan kan inte ensam lösa samhällets problem. Den måste få växa och utvecklas på de villkor som utbildningen och forskningen sätter.

Mats Benner är universitetslektor och arbetar på Forskningspolitiska institutet vid Lunds universitet.

Per Lundberg

Återinför undervisning på vetenskaplig grund

Att "ge folk vad folk vill ha" har blivit universitetens och högskolornas roll, skriver Per Lundberg. Han polemiserar i denna artikel över den intellektuella nedmontering som universiteten och de många uppväxande högskolorna är med och skapar. Han förespråkar att exempelvis Lunds universitet ombildas till ett elituniversitet där man behåller bara de delar som bäst svarar mot stränga krav på vetenskaplighet och pedagogisk excellens.

Verkligheten ska anpassas till oss människor, inte vi människor till verkligheten. Det är ju inte en alldeles vansinnig uppfattning; det är ju bland annat vår förmåga att omforma omvärlden för våra syften som gör oss till människor. Ibland ter sig denna strävan emellertid en smula överambitiös. Det låter ju i och för sig ganska vettigt att till exempel sjukvården ska anpassas efter patientens behov. Men är det verkligen så, att varje subjektiv upplevelse av sjukdom självklart ska leda till kravet om omedelbar och framgångsrik bot? Vi ska också anpassa skolan efter elevernas behov. Det är ju alldeles självklart att barn ska visas respekt och ges rimlig livsluft, men om nu allas "behov" skulle vara att bli skådespelare, läkare eller fotbollssproffs, är det då lika självklart att dessa ska uppfyllas? Är det ens teoretiskt möjligt att uppfylla det politiska dekretet att alla elever i grundskolan ska ha betyget Godkänd i de s.k. kärnämnen? Nej. Jo, visst ska alla ges förutsättningar att få en fullständig utbildning, men det innebär inte att alla med nödvändighet kommer att klara av den. Dessa kanske något grumliga funderingar om nutidens allmänna syn på kraven om momentan och friktionslös lycka är också överförbara till universitets- och högskolevärlden. Där blir den nya tidens krav på förändrad pedagogik, IT-vurmen och den hållningslösa opportunisten ännu tydligare antiintellektuella yttringar. I det som följer ska jag därför reflektera över konsekvenserna av den rådande utbildningspolitiken. Det är en utbildningspolitik som riskerar att rasera den grund varpå högre utbildning vilar. Detta sker dels genom att sprida resurserna så tunt på så många händer att var och en får för lite, dels genom att överge den

grundläggande vetenskapliga hållning som måste genom-
syra varje högre utbildningssystem. Att “ge folk vad de
vill ha” har blivit universitetens roll och som lett till en
nedmontering av dess integritet.

Vetenskaplig grund inte längre en självklarhet?

Universiteten och högskolorna ska meddela undervisning
på vetenskaplig grund. Det är själva grundpelaren varpå
all högre utbildning vilar. För att försäkra sig om att un-
dervisningen får denna underbyggnad försöker man se till
att vetenskap också kan bedrivas vid lärosätena och att
lärarna är vetenskapligt skolade. Nu är det tyvärr inte all-
tid så, att undervisningen är särskilt vetenskapligt förank-
rad. Ett av skälen är att lärarna sällan ges tid och resurser
till att bedriva vetenskap. Nästan ingen institution kan
låta forskning ske på fakultetsresurser, utan all forskning
externfinansieras. Det behöver nu inte vara alldeles tokigt
så länge åtminstone en viss del av den vetenskaplig verk-
samheten kan anses verkligt obunden. Det “vetenskap-
liga” i mången externfinansierad forskning är dock sorg-
ligt eftersatt eftersom den ofta är beställningsuppdrag med
dikterade metoder och förväntade resultat. Den svaga
fakultetsfinansieringen gör också att universitetets lärare
får en orimlig arbetsbelastning, de blir indragna i allehanda
aktiviteter som egentligen inte har med forskning och un-
dervisning att skaffa, och man låter därmed kompetens
erodera. Ett annat skäl är att lärarna redan från början
inte är vetenskapligt kompetenta. Särskilt vid de små hög-
skolorna, och inom vissa ämnesområden vid universite-
ten, saknar lärarna forskarutbildning och är förordnade
som adjunkter i stället för lektorer (för vilka kraven är
doktorexamen). För några decennier sedan var det själv-
klart att en *gymnasielärare* hade disputerat. Idag är den
vetenskapliga skolningen långt mindre viktig än den peda-
gogiska, d.v.s. form är viktigare än innehåll. De pedago-
giska kraven på universitetslärarna har höjts för att mot-
svara studenternas behov och deras högt ställda krav. Det
är rimligt att kräva engagerade och undervisningskompetenta
lärare. Aldrig så god och omfattande pedagogisk utbild-
ning kan dock ersätta vetenskaplig kompetens (naturligt-
vis icke blott mätt i t. ex. bibliometriska termer). Bakom
kraven på bättre universitetspedagogik döljer sig ibland

också önskan att göra grundutbildningen lättare och mer tillgänglig. Det är naturligtvis inte så, att undervisningen ska göras svårare eller kunskaper och färdigheter mer otillgängliga, men föreställningen om att pedagogisk kvalitet är liktydig med undervisningskvalitet är fel. Kunskaps- och färdighetsförvärvande på vetenskaplig grund är aldrig motståndslöst och friktionsfritt.

Allt detta är nu bara det yttre tecknet på något mycket djupare och mer oroande.

Kravet på omedelbar nytta förödande

Den kunskap som universitet och högskolor idag genererar och förvaltar förväntas i allt högre utsträckning vara instrumentell. Instrumentell kunskap har ett bestämt och begränsat ändamål. Den ska lösa ett relativt litet, opportunt, och väl avgränsat problem. Det är naturligtvis inget fel med den sortens problemlösning; samhället har ett oändligt behov av sådan kunskap. Felet är att universitet och högskolor i allt större utsträckning tvingas att utföra sådan problemlösning på bekostnad av den vetenskapliga utvecklingen. Här skulle man nu kunna infoga påståendet att det är ju just det vetenskapen är till för - att generera metoder och kunskap för att lösa mer eller mindre akuta samhällsproblem. Det är just här som det fundamentala felslutet begås. Vetenskapen är inte i första hand en uppfinning för akut problemlösning även om vetenskapliga metoder många gånger kan användas för sådan. Vetenskapen undersöker och förklarar det generella och universella och lär oss i den processen ett förhållningssätt till kunskap och utvärdering av densamma.

Det vetenskapliga arbetssättet, inte (bara) dess resultat, är en stor och viktig del i hela vårt samhällsbygge. Den är själva verket, själva demokratins kärna, och det är detta vetenskapens väsen som nu rustas ned.

1500- och 1600-talets förgrundsfigurer fortfarande giltiga

När vetenskapen en gång föddes i Galileos 1500- och Descartes 1600-tal så innehöll den bland annat två helt avgörande komponenter. För det första föreställningen om ifrågasättande, för det andra Experimentet. Ifrågasättandet i vid mening kom att blomstra under hela Upplysningen och det har vi haft med oss än idag. Vi skulle kunna kalla ifrågasättandet för "skepticism". Denna skepticism, rätt hanterad, är inget allmänt gnäll mot auktoriteter, eller en ständig tveksamhet till tillvarons grundvalar, även om den ibland kan leda så långt. Det är istället en mer subtil skepticism som bygger på tvivel. Om vi slutar att tvivla, eller ännu värre, om det dogmatiskt fastslås att intet tvivel finns, då är också vetenskapen död. När vetenskapen är som bäst så underhåller den ett sådant tvivel och det är detta tvivel som också gör ett samhälle öppet. Om dogmen får råda så råder diktatur. Tvivlet är en grundläggande del av rationellt tänkande, men inte den enda. Rationalitet karakteriseras av fyra delar; misstänksamhet mot auktoritet, ett ärligt uppsåt att kontinuerligt omvärdera sin uppfattning, en mottaglighet för nya evidens och alternativa förklaringar, och slutligen ett kompromisslöst erkännande av logisk konsistens. Poängen med att kalla ett förhållnings-sätt rationellt är inte att det är garanterat sant, bara att det är garanterat att det har uppkommit genom en process där nya evidens tagits på allvar och att uppfattningar ständigt omprövats och utvärderats på logiska grunder. För att detta ska vara möjligt måste naturligtvis en gemensam grund för varseblivning erkännas. Om någon sådan inte finns kan heller inte rationellt tänkande vara möjligt. Då kan inte heller Experimentet utföras. Med Experiment avses här att skaffa sig information om sakernas tillstånd. Det innebär att man måste kunna pröva sanningshalten av och den logiska konsistensen hos utsagor om världen. Problem som inte låter sig formuleras så att en sådan procedur är genomförbar är inte heller vetenskapliga. Är då

demokratin bara ett vetenskapligt projekt? Naturligtvis inte eftersom samhällsbygget också innehåller till exempel frågor om rätt och fel, eller ont och gott. Det betyder inte att vårt resonemang om dessa frågor får vara hur snårigt och inkonsistent som helst. Det fyrafemhundraåriga tankesystem som karakteriserar vetenskapen är alltså det som gjort demokrati möjligt. I takt med att universitet och högskolor nu rustar ned förutsättningarna för att behålla och utveckla denna tradition, som i grunden är radikal, så kommer vi också att kväva demokratin.

Vetenskap kontra postmodernism

En vanlig och reflexmässig reaktion på det hittills förda resonemanget är att det är inskränkt "positivistiskt". Man menar då att det rationalistiska (i meningen förnuftsmässiga) upplysningsprojektet är korrupt, ofullständigt och förtryckande, och att postmoderna alternativa tankesystem inte fått utrymme. Det är sant att jag här har diskvalificerat somliga postmoderna ansatser att göra alla synsätt eller utgångspunkter lika mycket värda. Diktatur är inte lika mycket värd som demokrati, inte bara för att diktatur leder till lidande utan för att den också utestänger möjligheten till framsteg. Demokratin har visserligen brister och tillkortakommanden, men är trots det det enda möjliga. Så också en "positivistisk" vetenskapssyn. Positivismen utsluter icke-empiriska verksamheter och tomt teoretiserande. Men den utesluter inte, som ibland hävdas, alternativa perspektiv. Det är sättet varpå dessa perspektiv utvärderas som skiljer den rationalistiska vetenskapssynen från grenar av den postmoderna. Rationalismen förutsätter att det som vi varseblir och utforskar på vetenskaplig grund går att nå enighet om, att det existerar en av oss oberoende verklighet vars egenskaper låter sig underkastas Experiment. Om vi inte kan vara överens om att sådan fundamental grund existerar, då kan vi heller inte underkasta problem vetenskapligt studium. Delar av postmodernismen diskvalificerar ett sådant synsätt eftersom någon entydig verklighet inte kan sägas existera, ty den är endast subjektiv tolkning. Denna tolkning är oåterkalleligt betingad av t. ex. genus, ålder, etnicitet och alla andra kulturella och sociala omständig-

heter. Detta erbjuder i sin extrema form en väloljad flexibilitet som gör den definitionsmässigt omöjlig att kritisera, ett slags preliminärt tänkande som alltid hålls öppet för att undkomma det objektivas och universellas tyranni. Detta betyder naturligtvis inte att den rationella “positivismen” i alla sina delar är postmodernismens motsats. Det är självklart och oomstritt så, att hur den än definieras så är vetenskapen en mänsklig verksamhet och därmed utsatt för subjektivitet i alla dess former. Politiska, ideologiska, kulturella, religiösa och sociala faktorer kommer att avgöra vad som är viktigt och intressant. Flera av dessa faktorer kommer också att ha inflytande över hur vetenskapliga beslut fattas. Postmodernismen vill emellertid ibland gå längre än så. Man attackerar den normativa föreställningen att vetenskapen söker sanningar eller approximativa sanningar om världen. Vetenskapen görs till en social verksamhet vilken som helst som producerar “narrativ” och “myter”. Som den amerikanske postmoderne sociologen Harry Collins uttryckt det: “den naturliga världen spelar en liten eller icke-existerande roll för konstruktionen av vetenskaplig kunskap”. Bruno Latour gå ännu längre: “verkligheten är konsekvens av, snarare än orsak till [...] den sociala konstruktionen av fakta”. Den postmoderna epistemologiska kritiken, som av sina förespråkare anses radikal, är i själva verket en lekstuga för ett intellektuellt prästerskap, och motverkar politisk och verkligt radikal kritik genom att underminera den grund av faktiska förhållanden som gör förändring möjlig. Rationell (“positivistisk”) vetenskap och politik är besläktade i så motto att båda måste vara avfattade på ett språk (i form av lagar och förordningar, tal och mottal) där tolkningsutrymmet är begränsat till ett minimum, med den givna skillnaden att politiken söker det “rätta” (eller kanske det rimliga), medan vetenskapen söker det “sanna”.

Resursmängden så tunn att varje enhet blir verkningslös

För att nu återknyta till ett mer utbildningspolitiskt perspektiv, så innebär den grova karakterisering av demokrati som givits ovan inte självklart att alla alltid ska ha oinskränkt tillgång till universitet och högskolor. Det viktigaste skälet till detta är att samhället saknar, och sannolikt

likt alltid kommer att sakna, de nödvändiga resurserna för ett sådant projekt (på samma sätt som att alla människor aldrig kommer att kunna ha momentan och fullständig effektiv tillgång till sjukvård). De trots allt begränsade resurser som samhället kommer att kunna avsätta för högre utbildning måste alltså fördelas så att de dels blir tillgängliga, dels används på ett "vetenskapligt" sätt (åtminstone så länge Högskoleförordningen föreskriver detta). Det utbildningspolitiska projekt som nu genomförs i akt och mening på allt fler orter och som ska erbjuda ett allt bredare utbud av högskoleutbildning leder till flera problem. Den totala resursmängden sprids så tunn att varje enhet blir verkningslös. De utbildningar som erbjuds görs så lockande och trendiga som möjligt för att locka studerande - då får vi ytliga kurser i videoteknik, hemsidessnickrande och korgflätning.

Dags för Lund att bli ett elituniversitet

Och de lärosäten som har tradition (i god mening) och kompetens att driva det rationella upplysningsprojektet och det universella kunskapssökandet blir vingklippta. Visst kan man tycka att det är på tiden att Lunds universitet blir omskakad och nedkastad från eventuella höga hästar och att en ung och fräsch högskola som t. ex. Malmös får ta över som härförare av det (post)moderna. Det är uppenbarligen (de demokratiskt valda!) politikerernas intention. Men då måste också Lunds universitet reagera och förhålla sig till detta. Antingen försöker man argumentera för att det hela är en dum idé (det har man inte gjort med kraft), eller så anpassar man sig efter den nya situationen (det har man inte heller gjort). Anpassningen kan ske på två sätt. Antingen blir man likadan som de nya ytliga högskolorna och meddelar inte längre undervisning på vetenskaplig grund, eller så blir man vad man skulle kunna kalla ett "elituniversitet". Med "elit" (detta förhålliga ord av en antielitistisk politisk och kulturell elit) menas här förstås inte att bara ekonomiskt välbärgade ungdomar med inflytelserika föräldrar skulle ges tillträde till templet. Snarare skulle Lunds universitet i så fall bli ett "elituniversitet" i den meningen att man bantade verksamheten väsentligt och behöll bara de delar som svarade bäst mot stränga krav på vetenskaplig-

het och pedagogisk excellens. Exakt hur en sådan utsållning skulle gå till har jag idag bara en ganska grumlig uppfattning om. Det skulle i alla händelser innebära att universitets ledning gjorde klart för sig vilka vetenskapliga och pedagogiska ambitioner och visioner man har.

Men visioner saknas

Den enda "vision" som idag märks är att en alltmer ansträngd budget ska balanseras. Exakt hur detta ska lösas har man ingen klar strategi för. Därför dyker också idéerna om sponsring och företagsfinansiering upp, d.v.s. det yttersta uttrycket för desperation och uppgivenhet. Universitetets mål för multietnicitet och pedagogisk skolning är visserligen lovvärda, men är alltför ytliga för att kunna vara ett universitets underbyggnad. Eftersom svensk offentlig förvaltning också kommit att bli påtagligt feodal vill varken universitetsledning eller fakulteter ta ställning i svåra vetenskapliga frågor och utbildningsfrågor utan skjuter alla problem så långt ner i systemet som möjligt, d.v.s. till nivåer där strategiska och övergripande åtgärder i praktiken är omöjliga att genomföra. I stället skulle universitetsledning och fakulteter formulera operationella mål, inte bara svepande viljeyttringar. Varje enhet som identifieras som "center of excellence" ska ges resurser och flexibilitet för att kunna rekrytera de bästa lärarna och forskarna, och ett färre antal studenter ges tillgång till forskningsnära undervisning som inte bara bär en läpparnas bekännelse till att vara meddelad på vetenskaplig grund. Detta förmår vi inte längre, utan vi blir alltmer uppbundna av sponsorerers kortsiktiga behov av statssubventionerad utbildning, det för ögonblicket politiskt korrekta blir dogm och universitetet blir en plats för den politiska eliten, inte den vetenskapliga. Jag ser inga tecken på att Malmö högskola skulle vara det alternativ till Lunds universitet som kan föra den kampen för intellektuell återerövring av den högre utbildningen och forskningen.

Per Lundberg är professor i teoretisk ekologi vid Lunds universitet.

Ylva Gislén

Det är mycket som sitter i väggarna

Att nya högskolor växer fram behöver inte betyda att kvaliteten i högre utbildning sjunker. Det handlar i stället om att kvalitetsbegreppet diversifieras. Om bl.a. detta skriver forskarstuderande Ylva Gislén som flyttat från universitetet till högskolan. Det är på högskolan hon haft flest och djupast diskussioner.

Universitetshuset i Lund. Parkera cykeln vid en hundraårig magnolia, gå de knarrande stegen över singeln och med knapp nöd få upp en av de tunga ekdörrarna. Där inne saktar man intuitivt stegen över marmorgolvet och sänker rösten medan man blickar över pelare och uppåt trappan till aulan.

Andra rum på samma universitet, några av samma förordningsbidande ålder, med linoleummattor nötta av generationer av föregående studenter, andra av yngre datum, långa korridorer med forskarbås, vackert slitna träskåp med labutrustning, eller seminarierum med hektisk aktivitet och glödande kinder kring en svensk poet.

K3 vid Malmö högskola. Öppna golv som inbjuder till en språngmarsch av ren lust för rörelsen, fullt av små bord och soffgrupper där det pågår lärardiskussioner, handledning, studentprojekt eller planering av forskningsprojekt i en ganska salig röra.

Här bedriver ett aktiebolag, Interaktiva Institutet, huvuddelen av forskningen (visserligen med en betydande andel statliga forskningsanslag). Inne i forskarstudiorna hittar den som frågar människor med bakgrund från de mest vitt skilda ämnen: också konstnärer och nördar.

Rört mig från en miljö till en annan

Själv har jag rört mig från den ena miljön till den andra – och aldrig sett den rörelsen som problematisk i sig. Både universitetet och högskolan är kunskapshus, barn av olika tider och ideal visserligen, men på båda ställena finns förhoppningsfulla, vetgiriga, och ibland trötta, studenter, likaväl som det finns forskare som arbetar med det de brinner för. Nya discipliner, ofta av tvärvetenskaplig karaktär, har tillkommit på de nya högskolorna – kanske mest för att samhället, varav både forskning och utbildning är

en viktig del, förändras. Och för att dessa nya discipliner lättare verkar få kunna växa och blomma på nya platser.

Det har hänt mycket med både forskning och utbildning, inte bara i Sverige utan i hela världen. Universiteten hade, under en historiskt sett ganska kort period monopol på det mesta i den vägen. Under nittonhundratalet har både företag, fristående institut, organisationer och andra verksamheter i mer systematisk form börjat ägna sig åt kunskapsutveckling. Det säger sig självt att detta förändrar – och breddar – bilden av vad forskning egentligen är. Bara en sådan sak som att man på de konstnärliga högskolorna i många länder diskuterar och praktiserar konstnärlig forskning ruckar på många av de tysta och uttalade normer som funnits.

Parallella rörelser

Högskoleutbildning har i de flesta västländer likaså allt mer blivit ett måste.

Detta behöver inte betyda att kvaliteten sjunker – kanske att kvalitetsbegreppen diversifieras och skärps i parallella rörelser. I själva verket har jag under mina två år på Malmö högskola haft många fler, och mer djupgående, diskussioner kring kvalitet, kring akademiska kriterier och forskningsetik än vad jag någonsin varit i närheten av på de traditionella universiteten, där mycket betraktades som självklart och givet – som att det satt i väggarna.

Inför tankar på att polarisera universitet och högskolor: ge de ena i uppdrag att stå för elitverksamhet och de andra för massutbildning blir jag ändå ett levande frågetecken. Vi har alla en omvärld i förändring att förhålla oss till, liksom hårdare styrda forskningsmedel, och mindre pengar per antagen student att bedriva undervisning för. Vi har likartade problem – och vi behöver liknande incitament för att försvara kvalitet, spets och bredd i både utbildning och forskning.

Odefinierade undertoner

Kanske är det därför jag i retoriken kring elit eller spets kontra massutbildning uppfattar en aning odefinierade undertoner. En dröm om en svunnen guldålder där hierarkierna mellan discipliner och akademiska tjänstenivåer inte kunde ifrågasättas, där de omgivande samhäl-

lena blickade i vördnad mot kunskapens högborgar, och ingen behövde ansättas av besvärliga frågor om till exempel varför kvinnor på något märkligt sätt verkar försvinna på vägen mot högre akademiska positioner, eller vad forskningen skulle kunna bidra med i analysen av och lösningarna på världens miljöproblem eller globala sociala konflikter.

Jag tillhör en generation för vilken den senare typen av frågorna är centrala och vitala – och inte bara kan avfärdas som så kallat politiskt korrekta dagsländor.

Och då påminns jag om mindre trevliga saker som också verkar sitta i väggarna. Om hur några av mina doktorandvänner i Lund klappas på axeln eller aktivt motarbetas, om de inte rent av kapitulerar inombords och konstaterar att de inte passar som forskare – för att de råkar ha oturen att vara av kvinnligt kön. Vad hjälper deras intelligens, briljans, nyfikenhet och noggrannhet mot sådant som tycks avges från väggarna på dessa institutioner, med en lika pyrande och smygande giftighet som möglet under miljonprogrammets mattor? Eller om hur några få av de många kurser jag gått slöt sig kring sitt eget ämnes självtillräcklighet: detta har alltid ansetts viktigt varför det fortfarande är det, oavsett vad som hunnit hända utanför föreläsningssalens fönster.

Elit är ett exkluderande begrepp – vilket gör att de som talar om det bör avkrävas på ytterst noggranna definitioner av begreppet och hur man tänkt använda det.

Ingenting är självklart längre. Inte ens det som sitter, eller inte sitter i väggarna.

**Ylva Gislén är doktorand vid
Konst, Kultur och Kommunikation, K3, på Malmö högskola.**

Christina Tovoté

Customer or refined student?

Should higher education be seen as a digestible product which leads to improved quality of life for the consumer/student or should education have as a goal to refine students by making them responsible for their own learning? This is Christina Tovotés reflections on the "customer" metaphor in the academic environment and the new pedagogical challenge to the libraries and librarians.

The Concept of the Customer

The Swedish word *kund* (customer) is related to the German word *Kunde* and means, originally, known (*känd*). This meaning of the word is precisely what one deals with within the so called relationship-based marketing. To get to know as much as possible about the customer, to know him or her so well that one can establish a relationship that will satisfy the needs of both parties. The customer becomes satisfied and loyal, the company's employees feel a sense of satisfaction and such an arrangement provides a steady source of revenue for the company. The wheels of a well functioning market economy are in motion. A market where, according to some, consumption is the same as an improved quality of life. In a market economy the production and exchange of goods are based upon voluntary agreements between independent actors: producers and consumers. The term market usually refers to a group of potential customers who have specific wishes regarding the product and who have the resources to buy it.

Can one apply this view - of producers and consumers being two equal parties - when looking at the relationship between a university and its students? Is the independent, modern university, controlled by the state-owned Higher Education Administration, a producer of services that attracts students - the customers - in a market place among other institutions of education? A market where supply and demand, advertisements and relationships, are just as relevant as in the commercial market.

To a certain degree one can apply the "customer" metaphor to the student. The university offers, not only short courses, but a very complex product: namely the three-four year degree course. But, as they say, the student

is not purchasing knowledge, he is buying a future. With time and borrowed money the customer - who is becoming increasingly harder to please - buys what the university has to offer. What happens to "education and knowledge" under such circumstances? If one expands this metaphor to the concept of satisfied customer the question arises whether it is desirable to only have satisfied students. Wasn't the ideal, recently, to have critical thinking and questioning students?

Refinement – for what purpose?

The Swedish researcher Bertil Rolf writes in *Kvalitet och kunskapsprocess i högre utbildning*, Knowledge and Quality in Higher Education (1993) about education being a process of refinement. If you add a marketing perspective to higher education and give people what they request, then you satisfy the course participant on a level that they all have in common, and sometimes even below that level. But education can, according to him, also have as a goal to refine people.

“Its purpose is to raise the demands that people have put on themselves and to point them in the right direction to reach those higher goals. In an existentialist perspective, education can partially lead to a refinement of people - or more precisely, get them to refine themselves.”

What Rolf means is that higher education should sometimes trouble the students and not only make life easy for them. Kafka expresses something similar but in another way: “If the book we are reading does not wake us up as though we had been hit in the head with a bat why bother to read at all? Books that makes us happy are books, we in theory, can write ourselves. What we need are books that affect us deeply.”

It is not long since the point of higher education was to mould the students into independent and critical people instead of satisfied people who get exactly what they want and not an inch more. According to Rolf, independence, insight about oneself, reflection and an ability to choose are the ideals one should aspire to within the field of education. He sees no meaning in applying, as he puts it, illusions about the customers' experiences and needs at the university. One should instead strive to raise the quality

and strengthen the students' ability to judge and choose this quality. But only those who have seriously taken part in a professional process of seeking after and providing such knowledge can establish the criteria needed to judge its quality. He compares the satisfied-customer perspective with a feverish child in need of penicillin but who wants ice-cream instead. For us who work with knowledge production to get modern "instrumental" students to choose and understand that they really need the higher quality of penicillin more than they need tasty ice-cream is indeed a challenge. A way to break the tendencies to an irresponsible consumer attitude to knowledge is by applying the new pedagogical approach of making the students participate, be responsible for their own learning. A sharp contrast to this is the idea that the student is a consumer, a passive consumer without any personal responsibilities in an expanding "mass-university".

McUniversity or a Different University

George Ritzer, Professor of Sociology at the University of Maryland has, in his books *The McDonaldization of Society* (1996) and *The McDonaldization Thesis* (1998), described and deliberately exaggerated the concept of fast-food universities, something which will become a reality if we only apply market trends to higher education. We are in the postmodern consumer society, on our way to creating a university that will be a pastiche, a blend of fast-food restaurants, Disneyland, MTV, and Las Vegas. He describes a higher education where cost efficiency and quantification have taken over at the cost of course quality and meaningful contact between students and professors. The pressures of being efficient results in a computer-designed and graded multiple choice exams. Hoards of students will be processed through the new massuniversities with an emphasis on a degree rather than on what they have actually learned. Goal-orientated students choose universities according to ranking while the employer looks superficially at all the credits - the number of credits accumulated equals the level of qualification. The professors are forced to publish more but without having the time to fully explore their ideas. Quantity is completely analogous to the chain of fast-food restaurants and their inflated, giant

hamburgers. The students, in turn, grade their teachers' performance by using standardized questionnaires that provide limited space for presenting any qualified reasoning that lies behind their grading. The teachers who find it easy to perform, who are entertaining and not too demanding receive a high grade compared to the more serious professor with profound ideas and whose demands on student participation and responsibility are high.

Even the design and organization of higher education will resemble large shopping malls or fast-food restaurants. Easy accessibility, open around the clock, and service minded staff will be the norm. Students and their parents are to a great extent customers and education is the product they need. "All they want of higher education is simple procedures, good service, quality courses and low costs." (*Levine, A, Student Expectations of College, 1993 in Ritzer p 153*)

Ritzer establishes a standpoint by deliberately exaggerating his description of the "mass-university" He wants us to make a choice. And if that choice is to go in the direction of "mass-universities," then we must also be aware of how far we wish to go in that direction.

Malmö University was established on the 1st of July 1998. It is a typical representative of the new incentive to establish colleges across the country in Sweden. The entire process has gone very fast and in the beginning we who work there were very proud of this and as a kind of reward to ourselves we established new courses and admitted many more students. Behind this effort to create a different kind of institution lie many valuable ideas and goals. For example the broad base for recruiting students, a new pedagogical approach, collaborating with other aspects of the surrounding community, being multi-disciplinary ...the efforts to grow as a university should not result in an abandonment of these goals.

Who are the students and what do they want?

It is claimed today, and is shown in many surveys, most recently at Växjö University, that students, in a whole new way, are aware of costs and of what it means to be efficient. Soon we will see them march out of the classes demanding their money back if the courses do not prov-

ide what they initially promised, says, among others, Ritzer. To the same extent as we got them to march in. Universities and colleges are increasingly trying to outshine each other in their attempts to attract these "future-consumers" by way of catalogs, adverts, and fairs - all done in the spirit of a "day out at an American shopping mall". These students are more globally aware than ever before. Higher education is already an international commodity. In the U.S. foreign students contributed with 13 billion dollars during the academic year 98-99. In Australia the export of education is essential for the country's trade-balance. And by the year 2005 Great Britain hopes to have 25% of the "education market". (Source: Dagens Nyheter, the Swedish daily newspaper's educational supplement)

Currently, in Sweden, there is a great deal of attention being paid to a recent study at Lund University regarding the biased recruiting in higher education. This study shows that the chances of going to college is six times higher if your parents have gone to a university. But that reason is not always a strong enough incentive for going to college. Today, when the number of jobs available increase and many young people see how easy it is to get access to "IT-millions" education is no longer attractive. "I don't have time to waste 3-4 years getting an education! By the time I'm finished the opportunities will have disappeared" says 19 year old Simon, already wealthy from building homepages that he and his classmates sell expensively during their last year of high school.

The question - who is a student at Malmö University? - is easily answered. Of the approximately 13.000 students many are citizens of Malmö, including many immigrants, who wish to get a higher education and still be in a "home environment". In many cases it is people who have chosen to study half-time and work at the same time.

At an individual level the differences between the students are greater and their career direction might not be so obvious. Three of our students will exemplify this. Remy is 30 years old and originally from the Ivory Coast but was brought up in Paris. He is studying systems-technology to become a graduate engineer specializing in telecommunication. Why did he choose Malmö University? Simply because he wasn't admitted to the more

prestigious Lund University but he aims to continue his education there. He is now finished with his thesis that he has done for the Swedish company Ericsson. His subject area is very specialized but since he has gone to a French technical high school and to Faculté de Science at Paris III-University he has already acquired an educational background quite different from that of Swedish students.

We discuss French literature and despite him having chosen a technical direction in his studies he says he misses learning more about human communication and languages.

Åsa is 23 and Alma is 19. Both represent a completely different type of student. They are studying "People, Environment and Society" within the Nature and Resource Programme and do not yet know in what way they will use this knowledge. Both have studied the social science program at high school and have a muddled view of the kind of job they can expect to get, maybe environmental engineer or environmental consultant. This is their choice: the broad based program. They do not want to become too specialized, too soon. Even if at times it might feel a bit scary, it is also rather comforting, says Åsa. We are agreed that their attitude is clearly linked to their interest in society and to their subject choice.

The pedagogical challenge

The pedagogical challenge for us as a university library is to meet the needs of as many types of students as possible.

What is the role of the library and librarians? Are they prepared for the educational challenge? Is it possible for them to play a leading part when it comes to initiating teamwork and introducing quality programmes in information literacy at the universities? What aspects are new and what constants, i.e. unchanged conditions, can one find? An essential characteristic of librarians is their ability and desire to change the role they play when it comes to the challenges of lifelong learning.

Problem:

To become information literate, which is the overall goal for the participants in our library course programme, one

must view information literacy as a process, and not something with a clearly-defined beginning and end. A process can seldom be measured. Can one describe a process? Is the encounter describable? Does this process do more than just aid one's natural skills or is it "only" a financial necessity resulting from the massification of higher education? If so, what happens to quality? To meet the needs of all those involved in lifelong learning, Sweden has decided to merge public and university libraries. There has been an increase in the number of students taking part in distance-education programmes, and as a result of that public libraries are facing new challenges. How will they supply sources of information for those students?

Problem-based learning or, to use a more comprehensive term, active learning as a method of education is a prerequisite for libraries wishing to accommodate the needs of students who are independent information searchers. "The changes, during the 1990s, in methods of education, and the development of a more student-involved form of learning, have led to increased demands for broader and more varied sources of information, including appropriate library functions, at all levels of education. One can observe that students are doing independent information searches in connection with their class assignments, that the range of study aids has become more varied, and that the use of libraries for the purpose of teaching is increasing," Louise Limberg has pointed out in her dissertation (Limberg 1998, p.17). The old system of handing out lists of required reading for each course is being replaced by a method of education where the students take responsibility for their own learning. What type of help does such a student need?

A special project at Malmö University

Since we have a broad base for recruiting students we deliberately try to attract students from non-academic backgrounds. The library carried out a project that examined if there was a need for a special pedagogical approach to our courses in information searching. We have a responsibility to ensure that these groups are not excluded from the IT-community. This project, carried out during the academic year 1998-99, consisted of two parts. One theoretical part with lectures in methodology and special

”mature student” pedagogics for staff and tutors as well as a practical course in information searching together with students from IMER, International Migration and Ethnic Relations, where many foreign students study, with CKU, Center for Competence Development where many mature students with considerable work experience study and with Bio-medical analysts, who are often middle aged, women and immigrants. The course aspect was led by several tutors and proceeded slowly and all the tests were oral. How did we market this course? It was not easy since the students do not see themselves as belonging to a group ”unfamiliar” with searching for information. We decided to target both teachers and students and called the course ”Intensive course in information searching. Special offer to the students at Malmö University” hopefully appealing to their will to become more competent than others in this field.

One of the great successes with this project could be defined as relationship marketing. The continued contact with the students resulted in a different kind of quality. A library, and especially a university library, can seem rather daunting if you come from a non-academic background. But these students felt comfortable with us, the library and computers. They kept coming back as old friends. We observed them searching independently and only asking a few qualified questions at the information desk. We had the feeling that a whole new world had opened up before them. This sounds almost biblical but it was a very satisfying experience. We probably achieved both a refinement as well as a staff-customer satisfaction. This use to be called the win-win concept.

Programme for Information Literacy - a quality factor.

”The fundamental university education shall, beyond knowledge and skills, provide the students with an ability to pass judgment independently and critically, be able to independently solve problems as well as be able to follow the development of knowledge within the field of education concerned. The education shall also develop the students ability to exchange information on a scientific level.” (SFS *The Swedish Code of Statutes* 1992:1434)

If you look at the relationship between the university library and the students as a salesperson-customer relationship, then the most important contribution that the library can provide is our courses, both in printed and digital form, in information searching. An information competent person can be described as a person with an ability to search and critically examine and creatively use the information. The purpose with our courses as mentioned above is to make the student aware of and take responsibility for their own learning, gain increased ability to think critically and independently, improved ability to solve problems and give them the tools needed for life-long learning.

The committee for quality control at the university consists of area prefects, pro-rector, head of administration, union representatives, and student union representatives. The Library and IT has, before this committee, presented the programme for information literacy. This programme is aimed at the information literate student and conducted on different levels, from an undergraduate level to a doctoral level. This programme is now part of an overlapping plan of action regarding quality work at the university. The Higher Education Administration, who recently gave Malmö University the right to award Bachelor Degrees, mentions especially the ambitious IT support and the courses in searching, evaluating and handling information integrated into the subject areas, as an important quality factor when awarding us with this right.

Whom do we exist for?

The only simple and indisputable question every organization must ask is: For whom do we exist? The concept of customer can be questioned, however one cannot question that the organization has come about for the purpose of providing a service to a customer or client, user or visitor. A university exists, to some extent, as something politicians can speak about in terms of regional importance, national importance or as a place where teachers can develop their methods, researchers test their theories. However, the only important group to attract are the students.

The library at Malmö University exists for students like Remy, an immigrant from the Ivory Coast and France,

and for students like Åsa and Alma. Our purpose is to offer them services they need for their studies, to create a good relationship through out the entire duration of their studies, and to contribute to their information literacy as well as a will to keep searching. We can only achieve this if what we offer is of a high quality. When we talk about refinement then we must first look at what information literacy really means. Competence is an overused word - from social competence to computer competence - that really doesn't say very much. Information literacy is a term that deliberately connects, not only to competence, but also to a deeper understanding of what one is reading. The Australian researcher Christine Bruce has written in her book "*The Seven Faces of Information Literacy*" (1997) about the seven phases a student must pass through to go from Information Technology to conquering Knowledge Construction and Knowledge Extension and, finally, reaching Wisdom. If what she writes is accurate: that students can use the information literacy we offer as an asset and turn it into wisdom that can improve the world -THEN we can really talk about refinement. An example of such a course is now taking place at Malmö University called Communication for Development within the area of Arts and Communication. The course started last autumn and aims to deepen the insight into the interaction between social development and information, communication and media, through both theoretical studies and through a specific project assignment in a developing country. The library has an important role in this distance course and I have in fact used the IFLA-list to help the students to get in contact with librarians and researchers in several developing countries during the last academic year.

Concluding discussion

Is everything new, then, or are there some constants in this context? Such a constant could be *the desire to search, the human need to seek knowledge, will, desire to learn*, as one of the interviewed librarians put it.

For libraries and librarians, information technology is a pipe dream, but a very special one. To gather and structure information in printed form has always been their

specialty. This is now done in a new way, at the same time as everything has become searchable much faster and in a much simpler way. At the same time, it has become more difficult to quickly and easily evaluate the information one finds. This is a need shared by everyone in the new information society. We must, in some way, learn this together, and no one has all the answers. But the librarians have acquired a new role and are in demand as never before, both as information architects, disseminators and presumptive educators in the field.

In the *Resolution om bibliotekens roll i det moderna samhälle*, Resolution on the Role of the Libraries in the Modern Society (1998), the European Parliament describes the role of the librarian as follows: "Professional librarians have outstanding qualifications when it come to administrating and handling information. This makes it possible for all citizens to access and be able to use the information, something that is becoming increasingly important in the information society information technology increases in importance" (my emphasis).

Can librarians meet this challenge? I believe that recent libraryschool graduates can meet this challenge even if it is largely a question of personality. Despite that, we can, in our employment interviews, see a clear difference between young and older librarians, between those who studied years ago and those who today are admitted through tests and interviews. Right from the start there is an obvious authority and professionalism, which only grows larger. They do not even understand some of our questions, for example the one that asks if they have chosen the library profession instead of a teaching career because they expect it to be smooth sailing. Instead of what? To be a librarian today is to be a teacher. Librarians are aware of this, and also that companies are screaming for information architects. What some fear today is that not very many people want to become children's librarians and that soon the public libraries will have a problem, when a whole generation of librarians goes into retirement.

And the student, how is he or she challenged? How does the situation look to him or her in these various cultures that exist at the different seats of learning? Is the student as "new" as we keep saying? Is it any different than it was in

the past or are there any great differences between studying at old or newer institutions of higher learning? One of the librarians at the time-honored university library in Lund, a library that now has the task of preserving a cultural heritage rather than being a spearhead, says to me that students are as they have always been: they do what is expected of them, follow the rules and regulations, and have the same need for kindness, respect and support. Still, a big difference, especially at this library, is its openness and its goal of creating a "library for the students", and not just for researchers, as was previously the case. So is there a new kind of student with new needs? One of the really new conditions today is that the Swedish seats of learning are increasingly adopting the so-called active learning method. This means that the students take an active part in their information gathering, and for this they need the libraries and librarians more than ever. That is why the interaction between the tutor/ librarian and the searching student is important all the way up to the doctoral level. Active learning and information technology bring students and librarians together in a way that was previously reserved for pupils and teachers, and not only in connection with course work but also in a practical way in every search situation in the library.

The librarian is there for the student whether he or she is a customer or being refined to reach information wisdom. The student is not there for the librarian. The student is at the university in order to shape his or her future by himself, and to do this he or she has to utilize every available resource, human as well as material. This is really nothing new either, even if the roles and prerequisites have partly changed.

In the future we will see an increasing emphasis put on information literacy at public libraries, in the field of adult education, and in connection with company training courses. Team-building and cooperation, both on and off campus, are some of the most important questions one sees when one looks ahead, as well as the need to introduce assessments before, during, following and long after the complicated process of information literacy.

References:

Bruce, C. *The Seven Faces of Information Literacy*, Adelaide 1997

Limberg, L. *Att söka information för att lära. En studie av samspel mellan informationssökning och lärande*. Diss Borås 1998. With English summary: Experiencing Information Seeking and Learning: a Study of the Interaction between two Phenomena

Nationalencyklopedin Bd 13, Höganäs 1994 (*The Swedish National Encyclopedia*)

Ritzer, G, *The McDonaldization of Society. An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life* Rev. Thousand Oaks 1996

Ritzer, G, *The McDonaldization Thesis. Explorations and extensions* London 1998

Rolf, B, Barnett, R & Ekstedt, E, *Kvalitet och kunskapsprocess i högre utbildning* Nora 1993

Svensk Författningssamling 1992:1434 (*The Swedish Code of Statutes*)

Christina Tovoté is the Head of User Education, Information and Internationalisation at Malmö University.

Dino Viscovi

När fler får mindre

Arbetet är tyngre och svårare. Det känner nog alla som undervisar i högskolan några år. Fler studenter utan ökade anslag och allt mer administration har knappast förenklat tillvaron för oss. Men kanske är det inte bara detta som gör att många funderar på att byta yrke, och faktiskt också gör det. Till skillnad från våra kollegor i skolan är det ju tämligen enkelt för de flesta av oss att skaffa sig sin utkomst på annat sätt.

En förskollärare berättade för några år sedan att hon slutade inom barnomsorgen, när hon inte såg några stjärnögön tändas längre – metaforen fordrar väl ingen närmare förklaring – samma sak har på några år hänt i högskolan. Som lärare ser vi färre studenter ryckas med av de texter de läser. Det är glesare mellan aha-upplevelserna på våra föreläsningar. Vi ser överhuvud taget allt mera sällan studenter genomgå en genomgripande intellektuell utveckling. För oss lärare är ju detta den stora belöningen – och det enda tack vi behöver från studenterna. Men trots att de alltså är fler, tindrar färre stjärnögön.

Vad beror det här på? undrar man. Vi kan väl inledningsvis stryka alla resonemang om att gymnasieskolan levererar sekunda material eller att dagens ungdomar i grunden är obildbara. Vi kan också stryka förklaringar som går ut på att vi kan vinna alla studenter med några enkla pedagogiska knep och trick. Dessa två positioner är tyvärr allt för vanliga i debatten om skolan, och leder just ingenstans.

Vi får nog lyfta blicken från lärare och studenter och istället titta på systemet vi verkar i och det samhälle som detta är en del av, för att finna rimliga svar.

Högskoleutbildning – ett nödvändigt ont

I alla industrialiserade samhällen höjs utbildningsnivån undan för undan. Målet med den svenska utbildningspolitiken, skrev Thomas Östros entusiastiskt på DN-debatt i somras, är att ”50 procent av en årskull ska ha börjat på högskolan vid 25 års ålder.” Detta stärker Sveriges konkurrenskraft, hävdar han, och dessutom: ”Fler högskoleplatser minskar den sociala snedrekryteringen.”

Östros konstaterar full av förtjusning att: ”En femåring i Sverige kan nu förvänta sig drygt 20 års utbildning under sitt liv, vilket är mer än i något annat land och långt över OECD-ländernas genomsnitt som ligger under 17 år.”

Jag är inte så säker på att hälften av alla skolungdomar tycker om att höra att deras utbildningstid ska förlängas ytterligare tre år. Men så kommer det att bli. Högskolan får nu överta den roll som en gång var realskolans och senare gymnasieskolans, nämligen den att hantera ett senare utträde på arbetsmarknaden. Därmed blir högskolestudier för många ett icke-val, ett nödvändigt ont, något man gör för att få jobb. Många av skolans problem kommer till universitetet som ett brev på posten.

Har nu ”omotiverade elever” tagit ett kliv upp i utbildningssystemet och blivit ”omotiverade studenter”? Också begreppet ”omotiverad” är något som används i skoldebatten och som bör undvikas. Det lägger ju all skuld på individen, som inte verkar ha förnuft eller vett nog att uppskatta utbildning efter förtjänst. Då kan vi hellre ta upp Marx gamla alienationsbegrepp, som ju syftar på att människan är främmande inför sitt arbete – det är till och med destruktivt – vilket alls inte beror på att den enskilde är otacksam, utan på att systemet inte låter henne använda alla sina mänskliga förmågor.

Behagligt studentliv

Vid Växjö universitet genomför vi för närvarande en stor studentundersökning, just mot bakgrund att vi ser problem i grundutbildningen, men vi vet för lite om studenterna och hur de ser på saken. Bara resultaten från den inledande pilotstudien är klara – vi måste tolka dem med försiktighet – på många sätt är de nedslående. Bra är i alla fall att studenterna tycks vara nöjda med studentlivet i allmänhet. Livsstilsvariablerna visar att man trivs med tillvaron som student: man festar någon eller några gånger i veckan, tränar flitigt, umgås dagligen med kompisar, lyssnar en hel del på musik, och tycker sig i stort ha tillgång till den kultur man önskar. Livsstilmönstren kan liknas vid den lägre medelklassens där varken konst, teater eller litteratur har någon större plats. Däremot finns en tydlig skötsamhetskultur. Bara mycket små inslag av bohemeri, intellektuell snobbism eller politiskt aktivism gör sig på-

minda – sådant som annars mytologiskt brukar förknippas med studentliv.

Mindre bra är att man inte är så engagerad av det akademiska arbetet. Heltidsstudier bedriver man i allmänhet på halvtid. Uppåt 80 procent arbetar mindre än 20 timmar i veckan med självstudier. Det räcker för att klara de femton poäng som CSN begär.

Att vara student tycks vara betydligt roligare än att studera.

Studier ska inte vara krångliga

Vad som genomsyrar undersökningsmaterialet, och annan dokumentation som utvärderingar och skrivelser från utbildningsföreningar, är en mycket instrumentell hållning. Kurserna bör, anser man, vara lättöverskådliga och lättplanerade. Man är känslig inför schemaändringar. Man vill ha tydliga beting och anvisningar. Den goda pedagogen, hävdar man, är en lärare som håller sig nära litteraturen, sammanfattar det centrala i kapitlen – och anger vilka områden som kommer att väga tungt vid tentamen. Vid friare essäuppgifter ska tydligt anges sidantal, helst också rubrik och disposition. Gästföreläsningar är i allmänhet inte populära; många gånger har vi i Växjö stått rodnande vid näst intill tomma salar, ursäktande oss för utländska kollegor.

En utbildningsförening vill få bort all engelskspråkig litteratur de första två åren, en annan vill ha ”läromedel”, inte ”forskning” på litteraturlistorna. De sistnämnda exemplen är förstås extrema, men på sätt och vis talande. Studier ska inte vara krångliga.

Resultaten är inte typiska bara för Växjö. De är likartade i andra studentundersökningar; kollegor jag träffar runtom i landet, på både gamla och nya lärosäten, känner igen sig.

Men är det här särskilt allvarligt? Och är det här något nytt? Ja, jag tror det, för att åter tala med Marx håller en kvantitativ förändring på att övergå till en kvalitativ. Den instrumentella hållningen och ointresset för den lärda kulturen även på fritiden gör att en stor grupp studenter går miste om kärnan i den akademiska verksamheten: ett kritiskt och analytiskt förhållningssätt.

Uppsatsen en tudelare

Vid terminsstarten bad jag studenterna på c-kursen i medie- och kommunikationsvetenskap att skriva en essä om sina uppsatserfarenheter, bland annat reflektera över uppsatsens centrala plats i den akademiska världen, vad man lär sig när man skriver – och naturligtvis vilka problem skrivandet brukar vara behäftat med.

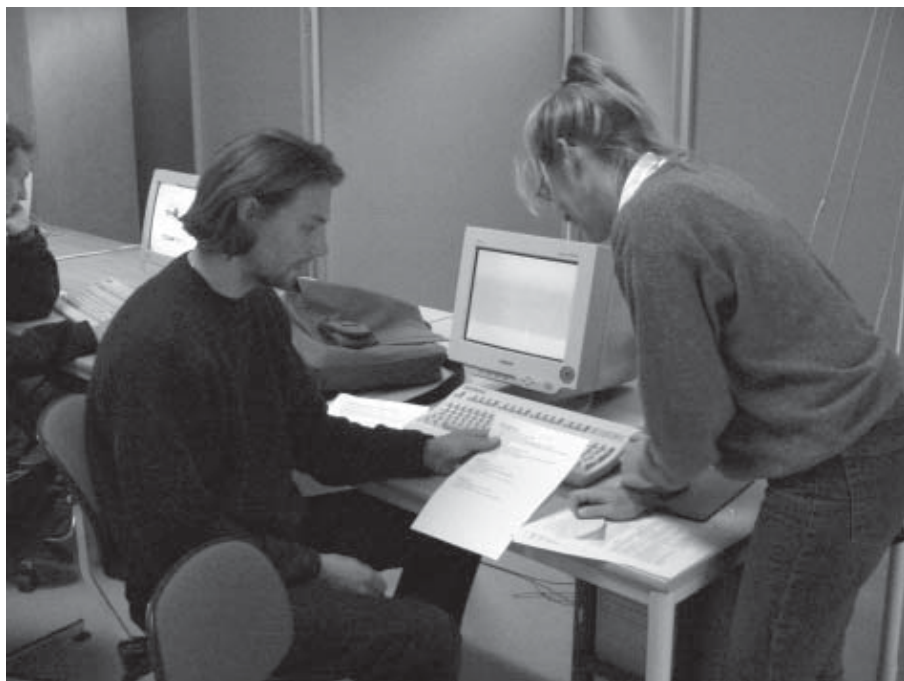
Det ska sägas att nästan halva gruppen gjorde intressanta iakttagelser och var väl medvetna om den utvecklingsprocess som skrivandet satt igång hos dem. De var klara över att de tillägnat sig en generell kompetens som sträcker sig långt utanför den akademiska världen. Men lika många förstod egentligen inte alls poängen med att skriva uppsats, trots att de bedrivit universitetsstudier i många år. ”Uppsatsen är väl viktig”, skrev en manlig student, ”för att den sätter oss på prov och mäter vem som är bäst”. Uppsatsen är alltså en examinationsmetod med god validitet. Det är dess största förtjänst, menade han, vilket rymmer en viss sanning, men det är knappast dess huvudsyfte. Flera var direkt negativa. Uppsatsen kunde ersättas av praktik: ”Jag tycker att man borde kunna få vara på ett företag istället. Vi har så mycket teori i alla fall.” ”Det finns negativa sidor med att skriva uppsats. Man blir så bunden till området på det teoretiska planet, istället för att lära sig ur ett praktiskt perspektiv. Det kan väl ses som ett problem med dagens studier att de är så teoretiska, man får ingen direkt förankring till verkligheten.” ’Verkligheten’ betyder här som så ofta, näringslivet.

Det bör tilläggas att vi inför essäuppgiften haft ingående diskussioner om att teori ska vara praktisk och användas till något, att den förutom i forskning kan hjälpa oss i vardagen och snabbt blir ett effektivt verktyg i professionell verksamhet.

Många studenter har svårt att teoretisera

De negativa studenterna har vanligen aldrig uppfattat vad teori är. De har missat att kurslitteraturen bedriver analys. En bok i organisationskommunikation anlägger i deras ögon inte ett perspektiv, utan är bara ett surrogat till att vara på ett företag. Trots att vi i Växjö kopplar nästan alla teoretiska moment till fältarbeten där man får prova

på att sätta teorier i arbete, får många studenter aldrig kläm på vad detta att teoretisera innebär. Bättre, menar man, hade varit om vi struntade i böckerna och lät dem få praktisera och se hur de som jobbar gör ”på riktigt”.

Läsning medför alltså inte insikter. Akademiska texter tycks behandla kvasifenomen och leder inte till att erfarenheter organiseras på ett nytt sätt, vilket ibland inte är så konstigt. Erfarenhet från arbetslivet är just vad många saknar. Som akademiska lärare glömmer vi snabbt att många tjuugoåringars kontakt med arbetet utanför skolan inte är mycket mer än något sommarjobb.

Men det handlar inte bara om detta. Populärkultur är ju studenterna väl förtrogna med, men här är svårigheten att man inte klarar av att upprätta någon analytisk distans. Ibland är den enda uppsatsidén man förmår formulera: ”vi vill skriva om Sex and the City, för det är en bra serie som många ser på”.

Lite omsorg om den enskilda studenten

När vi som lärare sitter i drivor av tentor är det lätt att se varför resultatet av våra ansträngningar blir så magert. Det som dominerar högskolan är ju inte omsorg om den enskilda studenten och kvaliteten, utan genomströmningstal och poängproduktion, alltså en enkel distributionslogik. Vid rättningen blir det uppenbart att Unckel-systemet hänger som en mara över våra medvetanden. För att använda förre utbildningsministerns eget språkbruk, det finns få incitament att underkänna. Varje ”U” betyder obetalt merarbete, och för många ”U:n” hotar hela ämnets ekonomi.

De kurser och examinationsformer vi har medel att bedriva blir sådana som uppmanar till elementär reproduktion av det som står i böckerna. Studenterna uppträder helt systemrationellt när de ytläser. (Djupläsning är för övrigt ett ord som man står frågande inför.) I synnerhet för studenter inom hum-sam upplevs normala tjuugoängskurser som: ”En hög med böcker – salskrivning. En ny hög med böcker – salskrivning. Ytterligare en hög med böcker – salskrivning. Och så den förbannade uppsatsen”. Utan ”tentafest” hade kanske en hel del helt hoppat av. Allt för länge ber vi studenterna vara reproduktiva - inte kreativa.

Somliga lyckas ganska bra med att ta poäng på läskurser, men på uppsatsen blir det tvärstopp. Inte bara för att uppsatser är svåra i allmänhet, utan för att systemet hela tiden har meddelat att insatsen är fullt tillräcklig – på tentorna har man både fått G och VG – men när man ska examineras på den analytiska kompetensen visar det sig att den saknas. I femton veckor har vi bett studenterna att vara reproduktiva, att de därefter inte förmår vara kreativa är inget att förundras över. Det verkliga betinget har egentligen aldrig synliggjorts.

Här står vi idag. Trots att högskolan har ett svårare uppdrag än tidigare – att i huvudsak utbilda barn från hem med studietraditioner – förmår vi inte ens ge den grundutbildning som var möjlig i det 80-tal då jag själv läste. Därför drabbas just de nya studentgrupperna hårdast.

Östros må sjunga brösttoner - men hänger knappast ihop med verkligt kunskapslyft

Östros må sjunga brösttoner om högre utbildningsnivå och utjämnade klyftor på DN-debatt. På undervisningsgolvet står lärare och studenter och ser att god utbildningsstatistik i OECD-rapporter inte behöver hänga samman med ett verkligt kunskapslyft.

Dino Viscovi undervisar i medie- och kommunikationsvetenskap vid Växjö universitet.

Anders Persson

Vad har social kompetens och bildning gemensamt?

Vad är social kompetens? Varför är det viktigt att vara social kompetent? Vad har detta med skola, utbildning och bildning att göra? Har bildning också en vardagsetisk innebörd? Vad får en skola sätta på ekonomisk diet för konsekvenser för vardagsetiken i samhället?

Detta är några frågor Anders Persson resonerar om i denna artikel.

¹ Vidare om detta i min bok *Social kompetens. När individen, de andra och samhället möts*. Studentlitteratur 2000.

Fenomenet social kompetens kan, som det mesta, definieras på en rad olika sätt. Själv definierar jag social kompetens som individens förmåga att hantera relationer mellan sig själv, de andra och samhället. Social kompetens existerar alltså i sociala relationer: mellan individer, mellan individen och de andra, mellan individen och gruppen samt mellan individen och samhället. En socialt kompetent person kan, närmare bestämt, hävda sitt personliga territorium och sin integritet, utan att regelmässigt kränka andra, på sätt som framstår som rimliga i det samhälle där det sker.¹

Individen som social aktör

Det riktigt intressanta med fenomenet social kompetens är emellertid att det avslöjar ett levande intresse för individen som social aktör och ställer oss inför en mängd frågor: å ena sidan om hur social individen är, vill, kan och bör vara; å andra sidan hur mycket individ hon är, vill, kan och bör vara. En starkt bidragande orsak till detta intresse är att alla ovan nämnda relationer är utsatta för ett starkt förändringstryck i det postmoderna vägskäl vi just nu befinner oss i. Idag kan vi därför inte lika själv säkert som för t.ex. 30 år sedan säga hur relationer ska vara, varför frågar om hur individer ska vara med individer, hur individer ska vara i grupper, hur individer ska vara bland andra på t.ex. offentlig plats och hur individer ska vara i samhället nu bearbetas inom forskning, i media, i utbildning, på arbetsplatser. Hur mycket grupptryck ska t.ex. en individ stå ut med i arbetsgruppen? Hur ska gränsen dras mellan kamratfostran och mobbing? Vad förväntar jag mig av de andra när jag beger mig ut på

stan sent en kväll? Blir jag förklarad som överflödig i samhället om jag inte har adekvat utbildning? Dessa och många andra frågor söker vi vardagligen besvara för att hantera våra relationer. Och svaren får vi hjälp att finna på de mest varierande sätt, under senare tid kanske mest påtagligt genom att media exploaterat våra relationsfrågor genom underhållning av typ *Expedition Robinson* och dokusåpor.

Social kompetens som korrektionsinstrument i skolan

I skolor och på arbetsplatser framställs social kompetens i hög grad som ett korrektionsinstrument. På många arbetsplatser säger man sig vilja ha socialt kompetenta medarbetare, för några år sedan kom denna vilja till uttryck i var och varannan platsannons, och en av de saker som då menades med social kompetens var individens förmåga att anpassa sig till gruppen. Krav på social kompetens användes i detta fall för att korrigera vad som upplevdes som en alltför långt gången individualisering. På dagis och i skolor används också social kompetens som korrektionsinstrument men här tycks det mer handla om att lära individer skapa goda sociala relationer. En del menar att barn och ungdomar blivit sämre på att hantera relationer, men jag lutar mer åt att de pedagogiska tvångsmiljöer där barn och ungdomar vistas blivit mera socialt riskfyllda på grund av minskad vuxennärvaro. Vid universitet och högskolor har slutligen studenter krävt satsning på social kompetens därför att de anser att den högre utbildningen är svagt förankrad i arbetsmarknadens realiteter, social kompetens skulle alltså här korrigera den högre utbildningens världsförvändhet.

Social kompetens behövs både omedelbart och långsiktigt

Låt oss dröja en stund vid korrektionsinstrumentet social kompetens så som det används i skolan. Behovet av socialt kompetenta elever är både omedelbart och långsiktigt. Omedelbart därför att den alltmera socialt riskfyllda skolmiljö som uppstått under en ekonomisk åtstramningsperiod² resulterade i färre vuxna i skolan och som därför

² Vilken en del politiker stolt kallar krislösning men som nog snarare fortplantade krisen in i varje individs medvetande och tycks leva kvar där som bristande tillit till det politiska systemet, elitförakt och en viss svårighet att lita på offentliga system som inte levde upp till förväntningarna när det som mest behövdes.

får till konsekvens att barn och ungdomar i högre grad än tidigare lämnas åt sig själva att hantera sociala relationer. Långsiktigt därför att det finns ett liv efter skolan också i det livslånga lärandets – eller, som jag föredrar att kalla det: den livslånga otillräcklighetens – samhälle. Av dessa skäl har social kompetens i betydelsen social relationsträning under det senaste decenniet kommit högt på skolans dagordning. Vi ser det i läroplaner som föreskriver att skolan huvudsakligen ska ägna sig åt två kunskapsformer: skolkunskaper och just sociala relationskunskaper.

³ Läroplan för det obligatoriska skolväsendet 1994.

“Skolans uppdrag är att främja lärande där individen stimuleras att inhämta kunskaper. I samarbete med hemmen skall skolan främja elevernas utveckling till ansvarskännande människor och samhällsmedlemmar. Skolan skall präglas av omsorg om individen, omtanke och generositet.”³

⁴ Läroplan för de frivilliga skolformerna 1994.

Gymnasieskolan har ett liknande uppdrag och i läroplanen heter det också: “Skolan skall utveckla elevernas kommunikativa och sociala kompetens.”⁴

Trängsel i redan fullspäckat schema

Skolans prioritering av social kompetens framgår också av de nya ämnen som dyker upp i såväl kommunala som “fria” skolor: i vissa fall kallas ämnet social kompetens, i andra livskunskap eller etik och moral. Många menar att detta skapar trängsel i ett redan fullspäckat schema och frågar vad det är som ska maka på sig när skolan ska lära barnen och ungdomarna social kompetens. Är det baskunskaperna, den historiska medvetenheten, naturvetenskapen, bildningen? Dessa frågor kan säkert besvaras men inte av mig. Vad som emellertid framstår som märkligt är den historielöshet varmed en del avvisar sociala relationskunskaper och vad som kan kallas vardagsetik i skolan. Även “bildningsskolan”, också i sin mest kunskapshögfärdiga och dryga utformning, ägnade sig åt vardagsetik.

Självklart finns en mängd definitioner av vad bildning är. I den ganska stora litteratur som på 90-talet ånyo gjöt liv i ämnet kan noteras att bildning har åtminstone två sidor: å ena sidan den process där individer fylls med fastställda generationsövergripande kunskaper; å andra

sidan den process där individen i frihet i någon mening konstruerar sig själv genom att införliva kunskap.⁵ Gustavsson har visat att bildningsfenomenet kan placeras in i den spänningsfyllda moderniseringsprocess som Liedman beskriver genom sin uppdelning i "hård och mjuk upplysning"⁶: "Bildning utgör i själva verket en central del av den spänning mellan värde och mening och målrationalet, som hela tiden finns närvarande i det moderna samhället."⁷

Bildning också en vardagsetisk innebörd

Vad som emellertid inte behandlas så speciellt mycket i bildningslitteraturen är att bildning också har en vardagsetisk innebörd. Den ger sig tillkänna när vi betraktar hur den bildade människan rör sig bland andra människor, hur han eller hon hanterar sin kropp i mötet med andra, hur han eller hon möter andra och hanterar sina sociala relationer. Jag har inte gjort någon undersökning av detta fenomen och andra är naturligtvis välkomna att kritisera mina möjligen fördomsfulla föreställningar om den bildade människan men när jag ser en sådan människa så ser jag en människa med stort självförtroende som behandlar andra med respekt – åtminstone andra av samma sort – och som på något sätt behåller sin individuella integritet även i en situation som kräver anpassning. Givet att den bildade människan, åtminstone på 1800-talet, rör sig i en ganska snäv social krets så tycks det mig som om hon just är socialt kompetent: hon har förmåga att hantera relationer med andra på ett sätt som gör att hon vinner respekt för sitt personliga territorium och sin integritet, utan att regelmässigt kränka andra och gör det på ett sätt som framstår som rimligt i det samhälle där hon lever. Mot denna bakgrund kan det elitskolesystem som gav upphov till den här sortens bildade människor sägas sysselsätta sig med just de två kunskapsformer som diskuteras så mycket i dagens massutbildningssystem: skolkunskaper och sociala relationskunskaper eller vardagsetiska kunskaper. De senare kom möjligen mera som en bieffekt av de förra och blev därför mindre synliga. Den kunskapsmässiga bildningen innehöll ett slags vardagsetiskt manuskript som resulterade i ett visst socialt agerande.

⁵ Se t.ex. Gustavsson, *Bildning i vår tid*, Wahlström & Widstrand 1996; Thavenius, *Den motsägelsefulla bildningen*. Symposium 1995; von Hentig, *Bildning eller utbildning?*. Daidalos 1997.

⁶ Liedman, *I skuggan av framtiden*. Bonniers 1997.

⁷ Gustavsson, a.a., s 169.

Kanske kan nedanstående figur vara en utgångspunkt för reflektion kring detta:

	<i>elitskolesystem</i>	<i>massutbildningssystem</i>
<i>skolkunskap</i>	bildning	utbildning
<i>vardagsetik</i>	bildning	social kompetens etc.

Det jag vill ha sagt med figuren är att i elitskolesystemet var skolkunskap och vardagsetik inte åtskilda utan inbäddade i varandra, medan det i utvecklingsprocessen som resulterar i vårt nuvarande massutbildningssystem sker en stark betoning av skolkunskaperna som gör att de två kunskapsformerna åtminstone tenderar att separeras. Det bildas därmed ett slags vardagsetiskt tomrum i massutbildningssystemet, vilket nu fylls genom betoningen av social kompetens i skolan. Därigenom blir social kompetens den vardagsetiska aspekten av vår tids bildning.

Skola satt på bantningskur

Den viktiga frågan att diskutera är inte om vi ska ha undervisning och träning i social kompetens i skolan, utan

snarare *hur det kan komma sig att vardagsetiken kunnat separeras från utbildningen*. Jag tror att en starkt bidragande orsak till detta är att vi lever med en skola som varit satt på ekonomistisk diet under fem decennier. Det är en skola och ett utbildningssystem där instrumentet – utbildningen – blivit viktigare än målet – kunskapen. Detta gäller nu också för den högre utbildningen och rälīgast tycker nog vi som är verksamma där att det är när utbildnings-ekonomismens fula tryne sitter på våra egna studenter, som allt oftare saknar det kärleksfulla förhållande till våra ämnen som vi själva (åtminstone anser att vi) har och som, om man får tro en del forskare, inte gör någon principiell skillnad mellan konsumtion av utbildning och av hamburgare.⁸ Men detta McUniversity har ju inte precis kommit som en överraskning den senaste tiden, utan förberetts under decennier - möjligen i ovisshet om konsekvenserna. Utvecklingsriktningen inom svensk utbildningspolitik har därvidlag inte varit att ta fel på. Utbildning ska ha ett, företrädesvis ekonomiskt, syfte och den som hävdar att varje individ själv får förse sin utbildning med ett syfte löper risken att bli betraktad som ekonomiskt lättsinnig. När tjänstemän på utbildningsdepartementet i ett första utkast till direktiv för en statlig utredning, som jag arbetade med häromåret, skrev att den högre utbildningens mål var att alla skulle få en *yrkesutbildning* var det inte enbart en avslöjande felskrivning – det var en del av den nuvarande utbildningspolitikens själ som kom till uttryck.

Kort sagt: den utbildningsekonometiska utvecklingen har inneburit att utbildning handlar mer om försörjning än om existens, mer om meriter än om kunskap, mer om att konsumera än att skapa kunskap, mer om rationalitet än om mening. Dessutom behöver inte "economic man" vara socialt kompetent, eftersom *han* agerar ekonomiskt rationellt i en värld av andra ekonomiskt rationella individer. Utbildningsekonometismen har inte endast skapat en utbildning som saknar djupare mening, utan också ett vardagsetiskt tomrum i skolan och utbildningssystemet. Det är det tomrummet som en del nu försöker fylla genom bl.a. betoningen av sociala relationskunskaper i skolan.

⁸ Om detta se Ritzer, *The McDonaldization Thesis*. SAGE 1998. Författaren beskriver ett framväxande McUniversity och återger resultat från amerikanska attitydundersökningar bland studenter som visar att de gör mycket liten skillnad mellan utbildningskonsumtion och annan konsumtion.

**Anders Persson är
docent i sociologi
vid Lunds universitet
och forskare vid
Arbetslivsinstitutet i
Malmö.**

Magnus Persson

Kulturbegreppets klyvningar

Kultur är varken något ensidigt gott eller något enkelt. Tvärtom är det något som både förenar och särskiljer, utesluter och innesluter. Kulturbegreppet är något vi ständigt måste vända och vrida på och ompröva. Inom forskningen finns både det estetiska och det antropologiska kulturbegreppet och inte heller dessa är enkla eller ensidiga. Snarare är kulturbegreppet utsatt för ständiga splittringar som vi ska förhålla oss till.

Alldeles i början av sommaren hölls konferensen ”Lära, skapa, överskrida” vid Malmö högskola. Arrangörer var Lärarutbildningen, Skolverket och Kulturrådet. Syftet med konferensen var bland annat att starta en dialog om kultur och lärande som involverade såväl teoretiker som praktiker; lärarutbildare och lärare; forskare och kulturarbetare.

Efter en intensiv och mycket givande första dag välkomnades vi på kvällen av kommunalrådet Agneta Ericsson till en festlig middag i Rådhuset. I sitt korta tal hann Ericsson med att säga många kloka saker. Jag fäste mig särskilt vid en reflektion som Ericsson gjorde som jag tror många av oss spontant skriver under på. Ericsson sa att det framför är allt två saker som kan förmå människor att komma samman, att verkligen mötas; det är kultur och idrott.

Salsa och idrott gör att vi möts

Och visst är det så. Två nyligen avslutade företeelser ger omedelbart belägg för det: Malmöfestivalen och VM i friidrott. Människor som kanske annars aldrig hade mötts kan plötsligt dansa salsa sida vid sida på Gustav Adolfs torg, och miljoner människor över hela världen låter sig under några veckor uppslukas av teveskärmens direktsändningar av samma höjdhoppfinaler och hundrameterslopp.

Kultur och idrott förenar människor. Men det är något som inte stämmer med denna bild. Den är inte felaktig men enkelsidig. Vi vill så gärna tro på den, och glömmer helst att man lika gärna kan vända på steken och säga att det framför allt finns två saker som splittrar och vänder människor mot varandra; de är kultur och idrott. En kraf-

tig betoning av kulturella skillnader kan övergå i rasism; kärleken till det egna fotbollslaget kan urarta till huliganism.

Markera revir och staka ut gränser

Kulturbegreppet handlar också om att markera revir och staka ut gränser, om att mota eller stoppa något som avviker och inte hör hemma, om att upprätta skillnader och värdehierarkier mellan vi och dom. Eller som den tyske sociologen Ulrich Beck formulerat

det: Kultur är det begrepp vi använder när vi förvandlar våra grannar till främlingar.

Men synen på kultur som något undantagslöst gott är djupt rotad. Kultur är det som skall föra oss samman. Kultur skall fungera som en försoningsstrategi när alla andra integrationssträvanden misslyckats: ”Vi ordnar en karneval!” Eller för att ta ett annat exempel: ”Vi måste få in mer kultur i skolan”.

Men inte ens kulturens vänner klarar sig utan ovänner. Det måste förstås vara rätt sorts kultur som ska in i skolan: Konst, drama, litteratur – Ja! Såpoporor, hårdrock, hiphop? Nej! Skolans kärlek till kulturen har historiskt sett visat sig vara förbluffande ensidig, moraliserande och hierarkiserande. I stället för att hela tiden försöka få in mer av rätt kultur (läs konst) i skolan borde vi i mycket högre utsträckning börja titta oss självkritiskt omkring i klassrummen och upptäcka det myller av menings- och kulturskapande praktiker som hela tiden har funnits där men som vi inte har velat se eftersom det har varit kultur av fel sort; populär, medial, socialt heterogen – kort sagt mångkulturell (Andersson, Persson & Thavenius 1999).

Kultur något som både förenar och skiljer

Våra sätt att tänka och tala om kultur är fångade i denna dialektik mellan att förena och särskilja; innesluta och utesluta; överordna och underordna. Finns det någon väg

ur den? Jag vet inte. Men jag tror att vi istället för att helt enkelt förneka eller tänka bort myntets ena sida hela tiden måste hålla denna dubbelhet i åtanke; bli medvetna om och synliggöra den och hur den strukturerar vårt teoretiska och praktiska arbete (för en mångsidig diskussion och analys av kulturbegreppet, se Hauge & Horstbøll 1988).

Kulturbegreppet är oerhört viktigt, inte minst därför att det är ett så tydligt exempel på hur en uppsättning mer eller mindre välgrundade (teoretiska såväl som "naiva") föreställningar medvetet eller omedvetet påverkar alla kulturella praktiker. Ett kort och välbekant exempel får illustrera denna viktiga poäng: För inte så länge sedan i vår historia var "ras" en vetenskaplig kategori som kunde namnge, förklara och värdera det annorlunda. Idag har kulturbegreppet övertagit denna roll. När vi hör ordet kultur tänker vi först och främst på skillnader. Medierna lär ju oss till exempel att hedersmord och gruppvåldtäkter beror på *kulturella skillnader*. När journalister, debattörer och andra använder ordet "kultur" på detta sätt blir de alltså, förhoppningsvis sig själva ovetandes, talesmän för en minst sagt tvivelaktig och historiskt belastad diskurs där den Andre avindividualiseras och demoniseras, fräntas sina individuella särdrag och sitt personliga ansvar och precis som i den mera explicita rasismen reduceras till hotbild och stereotyp.

Dubbelhet

Kulturbegreppet har alltså en dubbelhet som vi oupphörligt, i både forskning och undervisning, måste förhålla oss till; vända och vrida på, problematisera, ompröva. En utgångspunkt är att det tycks finnas en inbyggd spjälkningsmekanism i begreppet. Kultur är ett sätt att ge mening och värde åt fenomen i termer av likhet och skillnad. Antingen måste kultur förekomma som en av polerna i ett motsatspar, eller så måste kulturbegreppet själv klyvas i två delar (Young 1995). Kultur eller natur; kultur eller anarki; kultur eller civilisation; högkultur eller populärkultur, enhetskultur eller mångkultur, och så vidare.

Ett sätt att försöka hantera kulturbegreppet är att skilja på ett smalt och ett brett kulturbegrepp – ännu en klyvning alltså! Inom forskningen brukar man i det här sam-

manhanget tala om det estetiska och det antropologiska kulturbegreppet. En sådan åtskillnad kan vara klagörande. Med det estetiska kulturbegreppet avses då i första hand de traditionella konstarterna – konst, musik, litteratur och så vidare. Kultur tar här dessutom uteslutande form i artefakter av olika slag – målningar, musikstycken, romaner med mera. Med det antropologiska kulturbegreppet vidgas kulturen till att innefatta hela sätt att leva, det vill säga alla symboliska, diskursiva och rituella praktiker som håller ihop (eller splittrar) en grupp människor.

Olika kulturbegrepp har sina nackdelar

Båda kulturbegreppen har dock sina nackdelar. Det förstnämnda har traditionellt givits en snäv innebörd och betraktats som synonymt med högkulturens mästerverk. En stor del av det estetiska fältet, det populärkulturella, har därmed uteslutits och stämplats som mindre värdefullt. Genom att ensidigt fokusera på konstnärliga praktiker glömmar man dels den estetik som genomsyrar alla människors vardag i postmoderna samhällen (reklam, massmedier, mode och så vidare); dels glömmar man den meningsproduktion som inte i första hand är estetisk utan till exempel politisk. Som litteraturvetaren Terry Eagleton formulerar det i sin kritiska analys av kulturbegreppet: ”I Bosnien eller Belfast är kultur inte bara vad du stoppar i kassettbandspelaren; det är vad du dödar för.” (Eagleton 2000)

Antropologiska kulturbegreppet omfattar för mycket

Men å andra sidan har, som Eagleton också påpekar, det antropologiska kulturbegreppet tenderat att omfatta alldeles för mycket, antingen genom att avse till exempel en hel ”främmande kultur” och alla dess sedvänjor, eller genom att se varje form av mänskligt beteende som en specifik kulturyttring; företagskultur, vapenkultur, ölkultur. En uppenbar fara med det antropologiska kulturbegreppet är också att skillnader enbart lokaliseras mellan kulturer och inte inom: Det finns kulturer i pluralis, men varje kultur i singularis antas vara internt homogen. På så sätt ges en statisk, och kanske ofta harmoniserande, bild av

något som framstår som en enhetskultur men som i själva verket präglas av splittring och klyftor (Andersson, Persson & Thavenius 1999).

Jag tror inte heller här att det egentligen handlar om något val. Båda kulturbegreppen behövs eftersom de riktar strålkastarljuset mot olika typer av fenomen. En lösning kunde förstås vara att göra nummer ett till en underavdelning av nummer två. Människans estetiska skapande blir då en, bland många andra, viktiga faktorer i den mångfald av meningsskapande sociala praktiker som konstituerar en kultur. Men ett ovillkorligt krav på ett sådant brett kulturbegrepp måste då bli att det verkligen inkluderar – och inte som så ofta varit fallet, exkluderar – det estetiska.

Finkultur i förhållande till populärkultur

Delar av dagens kulturforskning har nämligen förpassat det estetiska kulturbegreppet till historiens sophög. Det var elitistiskt, säger man. Motsättningen mellan finkultur och populärkultur måste upplösas, understryker man. Det kan man naturligtvis hålla med om. Historiskt har den så kallade finkulturen använts som instrument för maktutövning och disciplinering; som statussymbol och klassmarkör. Men samtidigt döljer motsättningen, formulerad på detta sätt, lika mycket som den synliggör och avslöjar.

Termen finkultur är mycket olycklig. Så vitt jag vet saknas motsvarigheter på de andra europeiska språken. Termen sätter fingret på just det statussökande hos finkulturens brukare men gör samtidigt enligt ett slags guilt by association-logik alla icke-populärkulturella konstnärer och deras verk till uttryck för elitism. Det är ett mycket ohistoriskt sett att se på saken. Konstnärer som idag har kanoniserats och institutionaliserats – en Picasso, en Strindberg, en Virginia Woolf – kan under sin samtid (och senare) ha fungerat som oppositionella, samhällskritiska röster, inte sällan kritiska mot just det slags borgerliga konstantänkande som premierar ytlig, snobbistisk konsumtion. Vidare tycks termen förutsätta att jakten på snobbpoäng är om inte den enda så den viktigaste anledningen till att befatta sig med högkultur.

Under konferensen jag nämnde i inledningen berättade en av föredragshållarna hur hon som ung litteraturstudent

brukade skylta med Dostojevskij-böcker när hon var ute och reste. Syftet var att framstå som bildad. Historien hade ett lyckligt slut dock – hon har som medielärare slutat med det. Men en annan anledning till att man tar med en bok av Dostojevskij på en lång flygresä är kanske för att man faktiskt tycker om och vill läsa denne författare. Ytterligare en annan anledning kanske är att han var en mycket bra författare.

Blinda för långtgående kulturella förändringar

Termen finkultur är mystifierande också på ett annat sätt. Genom att fortsätta använda termen okritiskt riskerar vi att bli blinda för de långtgående kulturella förändringar som ibland sammanfattas med termer som postmodernism eller senmodernitet. Till dessa hör att den så kallade finkulturens roll kraftigt minskat och därmed också dess förmåga att fungera som maktinstrument. Andra fenomen har övertagit finkulturens statusetablerande funktioner. Det som är fint idag är inte längre finkulturen utan sådana saker som heminredning, mat och mode. Det är sannolikt på sådana områden som kulturens distingerande mekanismer slår igenom som starkast – i vilken sorts mat

du bjuder på i ditt vackra hem, snarare än i den nya diktsamlingen som ligger exponerad på ett väl synligt ställe (förmodligen i det som förr kallades ”finrummet”).

Breda kulturbegreppet behöver klyvas

Det breda kulturbegreppet erbjuder många frestelser. Frestelsen att bli kvitt gamla tiders nedsättande hållning till ”vanligt folks” kultur, eller till ”främmande folks” anorlunda kulturer. Det ligger ett pluralistiskt och demokratiskt löfte förborgat där någonstans. Men det breda

kulturbegreppet kan inte heller hålla ihop av egen kraft. Det behöver något eller några som befinner sig utanför. Det behöver fiender, till exempel ”finkulturen”. Det måste också klyvas.

Den populära dansbandsgruppen Sven-Ingvars har formulerat ett intressant alternativt, eller snarare anti-kulturbegrepp, som belyser den här problematiken: ”Kultur är när det är fler människor på scenen än i publiken”. Det ligger något uppfriskande revanschistiskt över ett sådant uttalande. Populärkulturens hämnd på högkulturen. ”Vi har i varje fall en stor publik som älskar oss”. Men, Sven-Ingvars i all ära, ett brett kulturbegrepp som utesluter det smala blir själv väldigt smalt. Om bara de allra mest populära fenomenen är värda någonting, Madonna eller Arkiv X, står vi inför ett mycket fattigt kulturbegrepp. Fattigt inte för att Madonna eller Arkiv X (eller Sven-Ingvars) är torftiga exempel på kultur, det är de definitivt inte, utan för att kulturformer som ligger vid sidan av allfarsvägarna, kultur som försöker säga och tänka något radikalt annorlunda, glöms bort och tystnar.

Det finns en stark, och jag frestas säga distinkt, anglosaxisk tradition av tänkande kring kultur som går tillbaka till åtminstone Coleridge och inkluderar så olika namn som Matthew Arnold, F.R. Leavis, T.S. Eliot, Raymond Williams. Den sistnämnde har för övrigt själv inträngande beskrivit denna tradition i vad som skulle komma att bli en av den moderna kulturforskningens viktigaste inspirationskällor, boken *Culture and Society* (Williams 1958).

Common culture - utopistiskt

Det slående med denna tradition som rymmer så skilda personligheter och temperament; så radikalt olika värderingar och politiska sympatier – det slående med denna heterogena tradition är att alla dess företrädare verkar ha drömt om samma mål. Målet var en gemensam kultur, en ”common culture”. Det är inget dåligt mål. Men det är utopiskt, svårt att föreställa sig konkret realiserat. Och somliga av Williams exempel gick så att säga på grund direkt. T.S. Eliot insisterade ju på klassamhället som garant för den riktiga kulturens fortlevnad (Eliot 1948). Men också hos honom fanns faktiskt den där impulsen mot det gemensamma och förenande.

Drömmen om den gemensamma kulturen handlar ytterst om att få kulturbegreppets ständiga klyvningar att upphöra. Hur skulle det gå till? Genom att hela tiden vara uppmärksam på, och inte förtränga, dubbelheten i begreppet kanske ett litet, litet steg på vägen redan vore tagit. Men också i en gemensam kultur kommer sannolikt klyvningarna att fortsätta. Då gäller det att uppfinna kreativa och produktiva vägar att hantera dessa klyvningar så att också det främmande erkänns i sin olikhet, utan att reduceras, och utan att det på nytt nedvärderas eller utesluts. Det gemensamma måste, hur paradoxalt det än kan låta, ge rum åt det skiljande.

Kulturbegreppets klyvningar är långtifrån någon renodlat teoretisk angelägenhet. Hur vi ”tänker kulturen” har ideologiska, men också högst konkreta och materiella, effekter. Att aktivt delta i arbetet med de frågor som kulturbegreppets klyvningar ger upphov till bör därför under alla omständigheter vara en av högskolans viktigaste uppgifter.

Magnus Persson är doktorand vid Litteraturvetenskapliga institutionen på Lunds universitet.

Referenser

- Andersson, Lars Gustaf, Persson Magnus & Thavenius, Jan, *Skolan och de kulturella förändringarna* (Lund: Studentlitteratur 1999)
- Eagleton, Terry, *The Idea of Culture* (Oxford: Blackwell 2000)
- Eliot, T.S., *Notes towards the Definition of Culture* (1948) (London: Faber and Faber 1962)
- Hauge, Hans & Horstbøll, Henrik, *Kulturbegrebets kulturhistorie* (Aarhus: Aarhus universitetsforlag 1988)
- Williams, Raymond, *Culture and Society* (1958) (London: The Hogarth Press 1993)
- Young, Robert J.C., *Colonial Desire. Hybridity in Theory, Culture and Race* (London & New York: Routledge 1995)

Torbjörn Forslid

Litteraturhistoria kopplat till existentiella frågor kan väcka fler studenter intresse

Från regeringens sida finns målet att locka hälften av varje studentårskull att läsa vid högskolan, vilket självklart bör påverka de enskilda kursernas utformning, skriver Torbjörn Forslid. I viss polemik mot en traditionell litteraturhistorisk uppläggning skisserar han här ett mer tematiskt och genreuppdelat litteraturstudium. På det sättet hoppas han ta tillvara studenternas skilda förkunskaper och intressen och göra undervisningen mer flexibel.

Höstterminen 2000 startades inom IMER-området kurserna ”Kommunikativ svenska” och ”Kommunikativ engelska”. Dessa språkkurser ingår i de likaså nystartade programmen ”Språk–Migration–Globalisering” men kan också läsas som fristående kurser (1-80 poäng). För båda kurserna gäller att de kombinerar det språkvetenskapliga och det litteraturvetenskapliga studiet. Om denna förening av språk och litteratur på högskolenivå finns det förvisso mycket att säga. På universitetet är ju svenskämnet traditionellt uppdelat mellan institutionerna för Nordiska språk och Litteraturvetenskap. Här ska jag emellertid huvudsakligen fundera kring det litterära studiet på Kommunikativ svenska, mitt eget verksamhetsfält.

Traditionell litteraturhistorisk grundkurs

Den litteraturvetenskapliga grundutbildningen är vanligen historiskt anlagd. Man inleder i september med Homeros och Bibeln och letar sig sedan framåt genom epoken för att i slutligen i maj nå fram till Katarina Frostenson och Torgny Lindgren. Fördelarna med detta upplägg är flera. Studenterna får under läsåret en god kännedom om västerlandets litterära kanon och den litteraturhistoriska utvecklingen. Den historiska undervisningen kompletteras därtill med teoretiska studier, olika skrivövningar etc. Samtidigt har denna kursplanering sina uppenbara nackdelar. Upplägget kräver således att studenten dedicerar ett helt läsår åt litteraturstudiet. Inte heller är föresatsen att täcka in västerlandets litteratur på två terminer allde-

les lätt att genomföra. Undervisningen formar sig inte sällan till något av ett sprinterlopp genom litteraturhistorien.

Studenterna har ett behov av litterär beläsenhet och allmänbildning. Likväl är det troligt att det i första hand är intresset för existentiella frågor av skilda slag som lockar dem till litteraturvetenskapen (och humaniora överhuvudtaget). I Lund har således en litteraturvetenskaplig fempoängskurs om ”Existentiella frågor” under många år varit en universitetets mest eftersökta kurser. Nu innebär den traditionella litteraturhistoriska inriktningen givetvis inte att man inte kan diskutera centrala livsfrågor av olika slag. Insikten att till synes mossiga gubbar som Homeros och Horatius diskuterar livs- och samhällsfrågor av största aktualitet tillhör den litteraturvetenskapliga novischupplevelsen. Samtidigt är det uppenbart att det historiska studiet i högre grad fokuserar utveckling, kanon och genre än livsfrågor. Med vikande antagnings-siffror, numera inte bara på de tekniska och naturvetenskapliga utbildningarna utan också på det humanistiska området, är det tveksamt om man kan fortsätta att försumma den uppenbara lockelse som de existentiella frågorna utgör.

Dålig flexibilitet rörande litterära aktualiteter

Studenterna har vanligen sin litterära beläsenhet förlagd till 1900-talets litteratur. Med den traditionella kursutformningen blir deras tidigare läsupplevelser aktuella först framåt västkanten. Detsamma gäller i viss mån för lärarna. De allra flesta litteraturvetare är idag inriktade på den moderna litteraturen. Nya lärare på grundkurserna (ofta doktorander) kan sällan utnyttja sina egna specialkompetenser utan måste istället fräscha upp sina ibland bristfälliga kunskaper om den höviska medeltidsdiktningen.

Det historiska upplägget ger också dålig flexibilitet vad gäller litterära aktualiteter. När kulturdebatten någon gång letar sig in på litteraturens område, t.ex. rörande Rushdie-affären eller debatten om Carina Rydbergs självutlämnande estetik, är det ju rimligt att detta på något sätt berörs i undervisningen. Dock kan det vara svårt att på ett naturligt sätt anknyta till denna typ av aktuella frågor i samband med en föreläsning om det antika dra-

mat. Risken är således att den litteraturhistoriska undervisningen blir väl statiskt och att förändringar endast görs vad gäller litteraturen efter andra världskriget, dvs de sista veckornas undervisning på vårterminen.

Alternativet - Kommunikativ svenska 1-20

Nå, hur bör man då alternativt utforma litteraturstudiet på Kommunikativ svenska? Även om jag ovan visat på problemen med den traditionella litteraturhistoriska uppläggningsen har den givetvis också många förtjänster. På Kommunikativ svenska är denna utformning emellertid svårgenomförbar också av praktiska skäl, då åtminstone hälften av kurspoängen det första läsåret är språkinriktade. Nedan följer istället huvudlinjerna i ett tänkbart alternativt litteraturstudium under det första läsåret.

- Inriktning på den moderna litteraturen. För att undvika racet genom litteraturhistorien (liksom många av de övriga problemen ovan) förefaller det rimligt att under det första läsåret inrikta sig på litteratur från 1800- och 1900-tal. Den äldre litteraturen behandlas istället under termin 3 och 4 (40-80 poäng).
- Genreuppdelning (epik, dramatik, lyrik). Som framgår av kursens namn är språkets och litteraturens kommunikativa aspekter centrala för undervisningen. Beträffande litteraturstudiet innebär det ett ökat fokus på textens formella egenskaper, verkets berättarteknik och uppbyggnad. Genom att i undervisningen särskilja de olika huvudgenrerna (epik, dramatik, lyrik) betonas denna kommunikativa inriktning, samtidigt som det möjliggör ett mer detaljerat studium av genrens specifika framställningssätt. Den första terminen ägnas företrädesvis åt epikanalys, medan dramatik- och lyrikundervisningen förläggs till termin två.

Tematisk introduktionskurs

- Tematiskt inriktad introduktionskurs (existentiella frågor). Den första terminen inleds med ett 5-poängsmoment inriktat på existentiella frågor i den moderna prosan. Även om Kommunikativ svenska är fristående från övriga kurser inom IMER-området förefaller det rimligt att här anknyta till mer IMER-specifika problem såsom ”främlingskap och alienation”, ”västerlandet och kolonisationen”

eller ”svenskheten i litteraturen”. Romaner som behandlas kan exempelvis vara Joseph Conrads Mörkrets hjärta (kolonisation), Sven Delblancs Speranza (slavskeppet och idealisten) eller Carina Rydbergs Den högsta kasten (genusproblematik). Frågor av allmän existentiell, moralisk och etisk art är ju överhuvudtaget relevanta för de övriga utbildningarna.

Denna introducerande litteraturkurs ger också stora möjligheter till flexibilitet beroende på lärarens preferenser och kunskaper. Man kan t.ex. tänka sig en tillfällig seminarierie om Malmöromanens specifika egenskaper (Werup, Ranelid, Ekelund). Att undervisningen i första hand är tematiskt inriktad innebär emellertid inte att det historiska perspektivet har försvunnit. Inom ramen för delmomentet är det tvärtom naturligt att följa genrens kronologiska utveckling. Genom att först diskutera utvecklingen inom romanen och därefter inom dramatiken och lyriken ges dessutom en repetitiv effekt.

- **Projektarbete.** Malmö högskolas pedagogiska målsättning syftar till ett mer studentaktivt lärande, som utnyttjar de möjligheter som ligger i ett problembaserat lärande och en projektorienterad undervisning. Denna pedagogik går även utmärkt att tillämpa på det litterära studiet. Den inledande tematiska litteraturkursen (existentiella frågor) följs således av ett projektarbete (grupp), där studenterna arbetar vidare på de olika teman som diskuterats i läskursen. Man kan således tänka sig arbeten om främlingskap, kulturmöten, svenskhet osv.

Träna egna språkfärdigheter

Termin ett består således av en introducerande läskurs (5 p) samt ett påföljande projektarbete (5 p). Även termin två skulle givetvis kunna utformas på liknande sätt. Dock är det tänkt att studenterna under denna termin ska skriva en längre språkvetenskaplig uppsats, varför jag istället har skisserat en alternativ uppläggning av terminens arbete. Tre delmoment står i centrum: ”Att skriva novell” samt dramatik- och lyrikanalys.

Kursen Kommunikativ svenska avser inte bara att utveckla studenternas förmåga att förstå och analysera olika former av litterär och språklig kommunikation utan också att träna deras egna kommunikationsfärdigheter, både de

skriftliga och de muntliga. Det litteraturvetenskapliga studiet under den andra terminen kommer därför att inledas med en övning i skapande svenska: ”Att skriva novell”. Tanken är mindre att förvandla studenterna till stora diktare än att låta dem ”walraffa” i rollen som författare. En jämförelse kan göras med en fotbollskommentator på TV som aldrig rört en fotboll – en i sig orimlig tanke. Tanken är dessutom att detta moment efterhand ska övergå i en mer analyserande övning, där studenterna får diskutera och jämföra sina olika noveller utifrån deras skiftande berättarteknik, t.ex. berättarnivåer, point-of-view och karaktärisering.

Efter novellskrivande följer dramatikanalys. Föreläsningarna tar avstamp i den grekiska tragedien för att sedan följa dramat över naturalism och modernism fram till Lars Norén och våra dagar. Även någon film av Ingmar Bergman bör inkluderas, t.ex. Det sjunde inseglet eller Smultronstället. Användandet av film i litteraturundervisningen utnyttjar inte bara studenternas stora intresse för och kunskaper om film utan visar också konkret hur en likartad tematik kan gestaltas/kommuniceras på olika sätt i skilda medier. (Vid diskussionen av Conrads Mörkrets hjärta kan man på liknande sätt relatera till Francis Ford Coppolas mycket självständiga bruk av Conrads roman i sin storfilm om Vietnamkriget, Apocalypse Now.) För att ytterligare stärka studenternas muntliga språkfärdighet – vilket är ett av kursens uttalade mål – kan dramatikanalysen alternativt avslutas med en muntlig snarare än en skriftlig examinationsuppgift.

Lyriker som upplevs passé får nya perspektiv

Termin två avslutas med lyrikanalys. Teman som främlingskap, outsiderroll och mångkulturalism faller sig här naturliga vid studiet av poeter som t.ex. Edit Södergran och Gunnar Ekelöf. Ett annat intressant fenomen är att diktare som Tegnér och Heidenstam – vilka annars kan upplevas som passé av studenterna – får en förnyad aktualitet utifrån ett IMER-perspektiv. Både Heidenstam och Tegnér har ju verksamt bidragit till att konstruera sin samtids såväl som vår nutids syn på Sverige och svenskhet. Det tematiska studiet ger således en viss stadga åt den

litteraturhistoriska genomgången som annars riskerar att “fladdra ut” åt en mängd olika håll.

Om litteraturstudiet på högskolenivå finns det givetvis mycket att tillägga. Klart är emellertid att de senaste årens radikala omvandling av universitets- och högskolevärlden – med målsättningen att ta emot 50% av varje studentårskull – rimligen också bör påverka de enskilda kursernas utformning. Jag har här, i viss polemik mot en traditionell litteraturhistorisk kursuppläggnig, skisserat ett mer tematiskt och genre-uppdelat litteraturstudium. Därigenom hoppas jag inte bara göra undervisningen mer flexibel utan också bättre ta till vara studenternas skilda förkunskaper och intressen.

Torbjörn Forslid disputerade förra året på avhandlingen “Fadern, sonen och berättaren – minne och narrativitet i Sven Deblancs författarskap” och undervisar i ämnet Kommunikativ svenska vid IMER.

Annika Karlsson

Vikten av att engagera studenter i informations- och rekryteringsarbete inom högskolan

Studenten är kärnan i högskolans verksamhet och bör också vara det i informations- och rekryteringsarbetet. Genom att låta studenterna verka i sina egna nätverk och som högskoleambassadörer kan högskolan nå fler studenter och studiesvaga grupper.

Vilken sorts högskola vill vi ha? Den frågan måste högskolorna ställa sig när kampen om studenterna hårdnar mellan högskolor och universitet, när studier på hemorten eller i Sverige inte är lika självklart som tidigare. Ska högskolorna ses som utbildningsfabriker dit studenten lockas att välja fasta utbildningsprogram eller som en plats där det egna initiativet efterfrågas och tas till vara?

Studenten som kunskapsbank och samarbetspartner

Vad avgör valet av högskola? Svaren är naturligtvis många, men för att få svar måste vi fråga studenterna själva. Ungdomsbarometern och liknande undersökningar studeras flitigt av högskolorna. Utbildningar som tros ligga i tiden rafsas snabbt ihop på bekostnad av studenterna som får agera försökskaniner de första terminerna. I själva verket vandrar svaren omkring i högskolornas korridorer och utan att veta om det är studenterna varje högskolas viktigaste tillgång.

Tyvärr existerar det fortfarande en uppdelning mellan högskolans arbete och studentkårens. Högskolan står för rekryteringen och kåren tar vid när de nya studenterna finns på plats. För att nå ett lyckat resultat med rekrytering och mottagande krävs samarbete. Högskolan behöver den kunskapsbank som studenterna besitter ifråga om vad en presumtiv student efterfrågar. Studentkåren behöver högskolan i sitt mottagande av studenter för att kunna ge en helhetsbild av utbildning och studentliv.

Introduktion i högskolevärlden

Historiskt sätt har initieringsriterna varit ett nödvändigt ont som varje student måste genomgå, men det finns ex-

empel på hur nollningen förvandlats till en introduktion i högskolestudier där både studentkåren och högskolan deltar. Sedan 1997 finns det ett introduktionsprogram för alla nya studenter vid Örebro universitet. Under tre dagar får studenterna lära känna sin omgivning steg för steg; först kurskamraterna och sektionen, sedan institutionen och sist högskolan/universitetet som helhet. Praktiska frågor om boende, försäkringar och studiemedel kan lösas på den studentmessa som anordnas på campus under introduktionen. Studentkårens fadderverksamhet går som en röd tråd genom hela introduktionen och är också grunden till introduktionsdagarna. Att veta att man tas om hand kan väga tungt i valet av högskolor, speciellt för den grupp vars första möte med högskolan också innebär att flytta hemifrån.

Studenter som ambassadörer

Högskolans studenter är också viktiga i rollen som levande bevis på hur en utbildning, institution eller högskola fungerar. Program- och kurskatalogen ger dig allt du vill veta om utbildningen, men kan aldrig förmedla känslan av att studera om man inte utgår från studentens perspektiv.

Att skicka ut studenter i gymnasieklaser ger också möjlighet för den nyfikne att få reda på det som inte kan utläsas i en folder.

Rekrytering av studiesvaga grupper kräver extra informations- och rekryteringsinsatser. Här är studentambassadörerna självklara som förmedlare och levande bevis på att den akademiska banan är möjlig för alla att slå in på. Högskolor och universitet har inte råd att belåtet luta sig tillbaka och låta kurskatalogens ansökningsinstruktioner stå för urvalet till högre studier. Den information som inte når fram är ett misslyckande för högskolan, inte för den grupp som inte kunnat ta den till sig.

Om vi vill ha mångfald på högskolor och universitet måste det också finnas en mångfald av sätt att nå ut på.

Studentnätverk

Studenter ses fortfarande som en relativt homogen grupp, men åldersgrupperna skiftar liksom studenternas bakgrund och intresse. Inom kommunikationsvetenskapen talar man om att framtidens mottagare av information inte finns i stora, homogena grupper utan i mindre nätverk, så kallade communities. Den gemensamma nämnaren är ett intresse som delas av många, till exempel musik. Att ge dessa grupper utrymme innebär både ett levande campus och en informationskanal till studenterna.

För att nå ut till dessa grupper måste man hitta deras plattform. Högskolorna kan inte längre räkna med att nå ut med sin information från campus, utan bör hellre ägna sig åt uppsökande verksamhet. Utbildningsmässor, som till exempel SACO-mässan, har länge varit den givna arenan för universitet och högskolor, men frågan kvarstår hur effektivt man når ut till studenterna i konkurrens med andra lärosäten. Låt istället studenter från olika intressegrupper informera om högskolan i sin egen miljö, till exempel musikfestivaler och idrottsföreningar.

Se initiativen och låt dem växa!

En gyllene regel för alla högskolor som vill nå ut till studenter borde vara att ta vara på viljan att tillföra eller förändra något, även om det inte handlar om utbildning. Rör det studenten, så rör det högskolan! Att vara öppen för initiativ och ta tillvara på idéer är grunden för all utveckling. Liksom studenten bör även högskolan vara öppen för att lära sig något nytt. Högskolans verksamhet handlar inte bara om högre utbildning utan också om läran om livet.

Annika Karlsson är informatör på Lärarutbildningen och har tidigare arbetat på informationsavdelningen vid Örebro universitet.

Ulla Bohlin och Ingrid Claezon

It takes two to tango!

Det behövs både lektorer och adjunkter i socionomutbildningen! Bägges kunskaper och kompetenser krävs i en modern högskoleutbildning. Hur en lektor respektive hur en adjunkt arbetar ger de bägge skribenterna här prov på.

Socialt arbete är en traditionell yrkesutbildning som genomgått förändring och utveckling mot en kunskaps- och forskningsbaserad akademisk utbildning. Idag består socialt arbete som disciplin av utbildning, forskning och praktik. Den nödvändiga kopplingen mellan det sociala arbetets praktik och den sociala forskningen är en återkommande fråga för seminarier och konferenser. Högst aktuellt är att Socialstyrelsen på regeringens uppdrag kallade representanter för landets högskolor och universitet till ett seminarium (19/9 2001) för att påbörja genomförandet av en strategi för nationellt stöd för kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten, särskilt inom *försöksverksamheter med systematisk koppling mellan socialtjänst, utbildning och forskning*.

Det är en utmaning som sannolikt engagerar socialarbetare som är praktiker såväl som de som är forskare. När det gäller utbildningen, vilken föreliggande artikel handlar om är det nödvändigt att praktik och forskning möts, ett möte som, enligt vår mening, blir fruktbart i ett samarbete mellan adjunkter och lektorer. Såväl likheter som skillnader mellan dessa två yrkeskategorier gagnar utvecklingen och professionaliseringen av socionomstudenterna.

När vi ombads att skriva en artikel om "lektorer och adjunkter" var uppdraget vagt såtillvida att syftet var oklart. Vi har därför valt att, utifrån den utbildning – socialt arbete – som vi båda är lärare inom, visa på de vinster som ett samarbete mellan adjunkter och lektorer har för kunskapsutvecklingen av det sociala arbetet och därmed också för studenterna, de blivande socionomerna.

För oss är det egentligen ett självklart konstaterade: Om vi ska erbjuda våra studenter en bra socionomutbildning så behövs både lektorer och adjunkter i denna

process. Respektive yrkeskategori bär med sig erfarenheter, kunskaper och perspektiv som gemensamt skapar de förutsättningar som krävs för att högskoleutbildningen i socialt arbete ska lyckas. Ingen av oss två har egentligen ifrågasatt detta, men låt oss argumentera för saken när vi nu erbjudits spaltutrymme.

Vi som skriver är båda ursprungligen socionomer med mångårig erfarenhet från praktiskt socialt arbete, Ingrid inom Individ och familjearbete, Ulla inom handikappomsorgen. Vi har sedan fortsatt vår yrkeskarriär genom att vandra olika vägar. Ingrid gick forskarutbildning i socialt arbete, doktorerade och har sedermera blivit docent. Hon har nu ett lektorat med inriktning mot socialt arbete med barn och ungdom. Ulla utbildade sig till vårdlärare, tog magisterexamen i socialt arbete och har därefter varit anställd som högskoleadjunkt med handikappvetenskap som specialitet. I dessa respektive yrkesroller har vi under många år samarbetat vid Avdelningen för social omsorg, numera Socialt arbete, vid Område Hälsa och samhälle. Lektorn och adjunkten, var och en med sitt perspektiv på den uppgift som arbetet vid högskolan innebär.

Ny socionomutbildning vid Malmö högskola

Det har inte förflutit mer än ett halvt år sedan Malmö högskola erhöll rätten att utfärda socionomexamen. I slutet av augusti välkomnade vi den första kullen studenter vid det nya socionomprogrammet och detta glädjer vi oss mycket åt. Vi har ägnat mycket energi åt att aktivt reflektera över vad vi vill åstadkomma med den nya utbildningen och diskuterat hur målen med denna kan komma till uttryck i konkret utformning av kursplaner samt vilka konsekvenser vårt nya uppdrag får i förhållande till arbetsuppgifter, inre organisation osv.

Vår ambition är naturligtvis att utbilda blivande socialarbetare som är så väl förberedda och rustade som det någonsin är möjligt för att de efter grundutbildningen ska kunna gå ut och verka i praktiskt socialt arbete.

Högskoleverkets granskning som föregick examensrätten stärkte oss i förvisningen om att vår befintliga utbildning i socialt arbete håller måttet med råge kvalitetsmässigt. Nu står vi inför att ta vara på och vidareutveckla det som är denna utbildnings goda kvaliteter. Malmö hög-

skolas nya socionomutbildning ska bli något att vara stolt över: för studenterna, för oss som är med och genomför den i de teoretiska och praktiska delarna och sist men inte minst för alla som är berörda av socialt arbete i olika sammanhang. Vi tänker först och främst på de grupper av människor som kommer att möta och beröras av socialarbetarnas professionella arbete, antingen de är klienter/brukare/hjälpsökande, kollegor eller tillhör "allmänheten".

De olika lärarrollerna

Den ackumulerade akademiseringen av socialt arbete som kunskapsområde innebär att den socialvetenskapliga forskningen fått en högre prioritet inom undervisningen. Detta har inte sällan skett på bekostnad av den praktiska kunskapen om "hantverket". Det är i denna skärningspunkt som adjunkter och lektorer rör sig i sitt gemensamma arbete för utbildning av socionomer. Detta har vi också gemensamt med fler yrkesinriktade högskoleutbildningar, men vi kommer här att utgå från vår egen disciplin och våra erfarenheter av denna.

I det följande kommer vi att försöka tydliggöra en del av de uppgifter som åligger adjunkter respektive lektorer. En del arbetsuppgifter är gemensamma för de båda lärarkategorierna och har bland annat att göra med kunskapen om människors livsvillkor och sambandet mellan samhällsförhållanden och livsvillkor medan andra uppgifter kan sägas ligga mer i respektive roll.

Lektorn

Kravet på en ökad professionalisering har således medfört en mer forskningsbaserad kunskap som en betydelsefull faktor i utvecklingen av utbildningen. Om den här utvecklingsprocessen i socialt arbete uttrycker sig Soydan (2001, s.111) *Academisation brings about new cleavages, creates tension between education, practice and research, solves certain problems and generates new ones.* I den här pågående utvecklingen har det knutits fler disputerade lärare/lektorer till vår utbildning. Vilken kunskap förväntas de förmedla?

Vi ser det som att lektorerna med sin forskarutbildning och med sina respektive specialintressen inom det

sociala arbetet ska utveckla forskningsanknytningen i undervisningen. Konkret kan detta innebära att man håller sig uppdaterad om aktuell forskning inom den del av undervisningen som man är engagerad i och förmedlar denna samt relevant litteratur till studenterna. Lektorer ansvarar oftast för ett delområde i socialt arbete, ett område inom vilket den egna forskningen har en grundläggande förankring. Det kan t.ex. vara barn, ungdom och familj inom socialtjänsten, missbruk, kriminalitet, funktionshinder, äldreomsorg eller arbetslivsforskning. Den egna forskningen, som ofta är praktikorienterad, är också ett viktigt inslag i undervisningen och visar studenterna på behovet av att systematisk undersöka verkligheten för att utveckla kunskap på olika nivåer.

Vetenskaplig grund

Det är också lektorernas uppgift att ge studenterna en vetenskaplig grund för kunskapsinhämtning och utveckling som kännetecknas av en kritisk hållning till påståenden, förenklade kategoriseringar samt åsikter och handlingar som bygger på oklara värderingar. Detta sker genom kurser i forskningsmetodik och vetenskapsteori men genomsyrar också den undervisning som bygger på såväl nationell som internationell forskning och utveckling.

Flertalet av lektorerna, inom avdelningen för socialt arbete, är socionomer som har tidigare erfarenhet av praktiskt socialt arbete men som valt en vidare karriär inom forskningen i ämnet socialt arbete. De som inte har denna bakgrund representerar skilda discipliner som sociologi, rättssociologi, socialantropologi och etnologi, samtliga med hög relevans för såväl undervisning som forskning inom vårt ämnesområde. Detta illustrerar för studenterna de olika perspektivval som kan förekomma och förtydligar hur bilden av individer, grupper och strukturella samhällsförhållanden kan belysas från olika vetenskapliga synsätt. Självklart har detta sin betydelse för studenternas kommande yrkesroll, som förutom arbetet med individer, grupper eller samhällsförhållanden också inkluderar uppgifter av mer administrativ karaktär som kräver ett vetenskapligt förhållningssätt. Det kan röra sig om att undersöka effekten av sociala interventioner, att genomföra utvärderingar, att analysera samband mellan individers

livsvillkor och samhällsförhållanden eller andra sociala fenomen på olika nivåer samt att dokumentera dessa på ett vetenskapligt trovärdigt sätt. Detta gäller även utredningar av individers livsvillkor som berör känsliga frågor och svårfångad information, t.ex. barnvårdsutredningar som kan leda till svåra följder som separation mellan barn och föräldrar. Det här är en grannliga uppgift som kräver kunskap såväl om forskningsetikens regler som om etiskt bemötande av berörda parter. Studenternas förmåga att hämta in information, beskriva, analysera och dokumentera ska tränas utifrån ett vetenskapligt accepterat förhållningssätt för att leda till en professionell hållning i samtliga delar av det sociala arbetet. Studenterna blir ofta inspirerade av att ha forskare som lärare, de får tillfälle att träna sin kritiska hållning, att ifrågasätta men också att få belyst hur forskningen kan utveckla det praktiska arbete som vid studietiden ofta är målet som studenten strävar mot. Låt oss belysa med följande exempel:

Forskare inspirerar studenter

Lektorn i fråga arbetar med ett praxisorienterat forskningsprojekt som också är klientorienterat eftersom klienterna får tillfälle att uttala sig om de sociala interventioner som de varit föremål för. I det här fallet gäller det tvångsomhändertagna ungdomar och deras anhöriga som intervjuats om sina erfarenheter av de sociala interventioner som omfattar omhändertagandet och placeringen på institutioner eller i fosterhem. Dessutom är socialarbetarna intervjuade för att ge sin syn på interventionen. Studenterna "möter" alltså, via lektorn, både socialsekreterare i socialtjänsten och klienter med svåra livsvillkor, personer som lektorn/forskaren fått en relation till via sina intervjuer. Dessutom presenteras forskarens teoretiska referensram bestående av relevant forskning om sociala interventioner och om de "vändpunkter" som bidrar till att ungdomar förändrar en destruktiv livsstil samt om "resilience" eller med andra ord om ungdomarnas återhämtningsförmåga. Den här summariska beskrivningen är tänkt som exempel på hur lektorn använder sin egen forskning i undervisning och samtidigt knyter samman forskningen med det praktiska sociala arbe-

tet. Olika perspektivval kan demonstreras utifrån det empiriska materialet och forskaren får anledning att argumentera för sitt val av perspektiv och teori. För studenterna på grundutbildningsnivå är detta ett enkelt klagörande av forskningens betydelse och vikten av att de själva lär sig ett vetenskapligt förhållningssätt till den kommande yrkesrollens teori och praktik. Även om den här situationen tas för given som en typisk lektorsuppgift så gäller den naturligtvis också för de adjunkter som forskar. Kraven på forskningsanknytning gäller alla, även studenterna själva ska tränas i att koppla samman forskning och praktik.

Om akademiseringen av socionomutbildningen vill vi också nämna att den bidrar till studenternas möjligheter att studera vidare till magisterexamen eller till en doktorexamen. Sedan den första professuren tillsattes (vid Göteborgs universitet 1977) har ungefär 90 personer doktorerat vid institutionerna för socialt arbete i Sverige (Soydan, 2001), fram till millenniumskiftet. Behovet av disputerade lärare är stort och det gagnar socionomutbildningen att dessa lärare har sin doktorexamen i socialt arbete, inte minst när de även har praktisk erfarenhet av socialt arbete. Förhoppningen är att vi ska kunna inspirera våra studenter till en kontinuerlig kunskapsutveckling inom det sociala arbetet och att de som så önskar ska kunna få tillgång till forskarutbildning inom ämnet.

Adjunkten

Adjunkterna har en akademisk yrkesutbildning med relevans för socialt arbete. Som exempel kan nämnas socionom, socialpedagog, psykolog och verksamhetsledare i äldre/handikappomsorg. Detta innebär att de har en förankring på det verksamhetsfält där studenterna kommer att arbeta efter avslutad examen. De har praxiserfarenheter av det sociala arbetets målgrupper, "kulturer", verkligheter och fenomen samt erfarenhet av den professionella hjälpapparaten. Utifrån denna bakgrund i det sociala arbetet är det adjunkternas uppgift att särskilt lyfta fram fenomen som uppstår i mötet mellan den enskilda människan, och den professionella socialarbetaren, ett möte som ställer krav på studentens personliga mognad och

självkänedom. Thompson (2000) betonar särskilt vikten av att studenter utvecklar dessa färdigheter som en förberedelse för en god praktik. Adjunkternas inriktning mot praktiskt kunnande behövs för att stödja studenterna i att utveckla en god professionell självkänsla på realistisk grund, få en bättre kommunikativ- och samspelsförmåga, en ökad självreflektion och att skapa en personlig etisk värdegrund.

Kritisk reflektion i förhållande till praxis

Att utveckla förmågan till kritiskt reflekterande tänkande är nödvändigt för blivande socialarbetare. Detta sker inte enbart genom att studenten lär sig konkreta yrkesmässiga handgrepp eller speciella praktiska förmågor. En vanlig föreställning är att praxiskunskap utvecklas främst i form av strategier, tekniker och invanda beteenden på grundval av erfarenheter som praktikern tillägnat sig kombinerat med en intuitiv förståelse av det aktuella sammanhanget. Banks (1995) betonar dock sambandet mellan teoretisk kunskap och praktisk handling och talar om begreppet *the reflective practitioner*. Hon menar att eftersom den professionella socialarbetarens yrkesroll är komplex och motsägelsefull krävs att studenten utvecklar sin förmåga till kritisk reflektion i förhållande till praxis. Den utövande socialarbetaren förutsätts kunna reflektera över situationer både i själva skeendet men också efteråt. (*reflection in and on action* Banks, ibid s 142) För studenten kan ett kritiskt och medvetet förhållningssätt endast uppnås genom att själva det praktiska handlandet kombineras med en reflektion över detta och att studenten utmanas i att ifrågasätta handlandet i en dialog med t ex praktikhandledare, adjunkter och lektorer och tillsammans med andra studenter. I ljuset av reflekterandet kan studenten ändra praxis.

Adjunkterna har regelbunden kontakt med praxisfältet och dess företrädare och ansvarar för uppföljningen av studenter i praktisk utbildning. Därmed fungerar de ofta som en viktig länk mellan högskolan och de sociala verksamheterna.

Liksom lektorerna deltar de i olika samarbetsorgan och intresseforum vilket ingår i den så kallade Tredje uppgiften.

Genom att adjunkterna har en pedagogisk grundutbildning förstärks utbildningens pedagogiska kvalitet. Deras roll i grundutbildningen är att i hög grad utgöra ett sammanhållande ”kitt” i utbildningsprogrammen och bevaka den röda tråden i utbildningens brokiga väv och tillsammans med lektorerna stå för kontinuitet i förhållande till organisation, studentkollektiv och individuella studenter.

Alla adjunkterna har vid det här laget en magisterexamen. En grundläggande förutsättning för arbetet vid avdelningen är att kontinuerligt fördjupa sig i den samhällsvetenskapliga teoribildningen, föra in olika teoretiska perspektiv, utveckla dessa och stimulera studenterna till ett reflekterande och vetenskapligt grundat förhållningssätt till kunskapsområdet socialt arbete. Vi vill understryka att detta gäller för såväl adjunkter som lektorer. Adjunkterna förväntas också utveckla eget forskningsanknutet arbete, självständigt och tillsammans med mer erfarna forskare som utbildningens lektorer. Som exempel kan vi nämna vårt eget samarbete där Ulla forskat kring etnicitet och funktionshinder och Ingrid varit handledare. Ullas dokumentation av sitt forskningsprojekt kommer nu som en rapport i Hälsa och samhälles nya rapportserie.

Ständigt träna ”omfamningen”

Varför denna rubrik: *It takes two to tango*? Svaret är enkelt, det handlar om två personer som möts i jämlikt samspel och om att ständigt träna ”omfamningen”, att vara lyhörd för den andre och att gemensamt forma tangon och försöka fånga dess själ. Los Dinzels, tangopedagogerna från Buenos Aires, uttrycker detta såhär: *...to shape a unique form of communication/.../ communication through theory and practice* (Los Dinzels, 2001,a).

Samspelet mellan lektorer och adjunkter kräver respekt för den andres kunskap och ett ömsesidigt tagande och givande i undervisningssituationen. Naturligtvis, precis som i tangon kan parternas/dansparets olikheter innebära konkurrens och oklarheter som gör att samspelet försvåras.

Relationen bygger på komplementaritet och detta ställer krav på ödmjukhet, inkännande och känsla för den andres rytm. Ibland skulle det vara enklare att vara solodansör och slippa hänsynen till den andre, men detta skulle utesluta den dynamik som ett fruktbart samarbete innebär. Ibland sker samarbetet utifrån likhet inom den egna gruppen, vilket kan vara nödvändigt. För att fortsätta med tangometaforen behöver herrar och damer av och till träna stegen separat, men det är i sökandet efter jämnvikten mellan de olika parterna som kreativiteten uppstår.

In the tango the couple dancing is alive in all their splendor or at least it is what they can transmit and this happens because they are looking for their equilibrium continuously, from one movement to the next, and each moment is created. Through this sensation of dominating the movement of two we can transmit a state of near perfection and eternalize ourself in the moment.

(Los Dinzel, 2001,b)

Referenser

- Banks, S (1995) *Ethics and Values in Social Work*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London; Macmillan Press LTD
- Los Dinzel (2001, a) www.losdinzel.com.ar/english/education.htm
- Los Dinzel (2001, b) www.losdinzel.com.ar/english/research.htm
- Soydan, H. (2001) From vocational to knowledge-based education - an account of Swedish social work education. *Social Work Education, Vol.20, No.1, 2001,p 111-121.*
- Thompson, N. (2000) *Understanding Social Work. Preparing for Practice*. New York: Palgrave

Ulla Bohlin är universitetsadjunkt i socialt arbete och Ingrid Claezon är universitetslektor i socialt arbete. Båda arbetar på Hälsa och samhälle vid Malmö högskola.

Praktik och teori är nu en tidskrift för hela Malmö högskola. Den ges dock fortfarande ut av Lärarutbildningen på Malmö högskola. Den kommer ut med fyra nummer per år. Tidskriften är till för en bred diskussion om lärande, bildning och utbildning.

Hela detta nummer har en debatterande karaktär och har som rubrik "En högskola för alla?" Läs om att den korta romansen mellan högskolan och samhället nu är över. De många högskolorna står inför många viktiga vägval framöver. Du kan också välja och vraka bland rubriker som Återinför undervisning på vetenskaplig grund, När fler får mindre, Det är mycket som sitter i väggarna, Vad har social kompetens och bildning gemensamt?

Nästa nummer har internationalisering som tema: "Varför är det viktigt med internationella kontakter för en högskola? Är internationalisering en modern ritual?" Alla områden på Mah är då förhoppningsvis med och skriver och diskuterar. Vi välkomnar också dig utanför högskolan att komma med en artikel, debattinlägg m.m. Den måste vara oss tillhanda senast 5 november 2001.

MALMÖ HÖGSKOLA

205 06 MALMÖ, 040-665 70 00
www.lut.mah.se